

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

Jaarrapport 2019

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

E-mail: PensioenfondsAveryDennison@achmea.nl

Telefoon: (013) 462 35 74

Internetsite: www.pensioenfondsaverydennison.nl

KvK-nummer: 41166415

INHOUDSOPGAVE

Pagina

BESTUURSVERSLAG

A	Voorwoord	4
B	Verslag van het bestuur	6
	Kerncijfers	7
	Karakteristieken van het fonds	9
	Bestuur	15
	Pensioenparagraaf	29
	Vermogensbeheer en vermogenspositie	32
	Financiële positie	37
	Risicoparagraaf	40
	Verwacht en gepland voor 2020	46
C	Oordeel van het Verantwoordingsorgaan	47
D	Verslag van de visitatiecommissie	51

JAARREKENING

1	Balans per 31 december	54
2	Staat van baten en lasten	55
3	Kasstroomoverzicht	56
4	Algemene toelichting	57
5	Toelichting op de balans	65
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	80

OVERIGE GEGEVENS

1	Statutaire verdeling van het resultaat	88
2	Actuariële verklaring	89
3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	91

BIJLAGEN

1	Verloopstaat deelnemers	95
---	-------------------------	----

A VOORWOORD

VOORWOORD

Voor u ligt het jaarrapport 2019 van de Stichting Pensioenfonds Avery Dennison (het fonds).

Kijkend naar de beleidsdekkingsgraad van het fonds per 31 december 2019 (116,4%) is er slechts sprake van een lichte verslechtering ten opzichte van dekkingsgraad per 31 december 2018 (117,9%). Net als in 2018 heeft het bestuur daarom eind 2019 kunnen besluiten om gelet op de financiële middelen van het fonds gedeeltelijke toeslagen toe te kennen. De toegekende toeslag voor de actieve deelnemers per 1 januari 2020 is 1,70%. De toegekende toeslag voor de gepensioneerden en gewezen deelnemers per 1 januari 2020 is 0,90%.

Sedert 1 augustus 2017 maakt het fonds gebruik van de diensten van een fiduciair beheerder, NN Investment Partners. Het beleggingsbeleid is in 2018 opnieuw vastgesteld. De beleggingsportefeuille is inmiddels grotendeels opnieuw ingericht, mede aan de hand van de door het bestuur opgestelde beleggingsovertuigingen, waarbij onder meer een grotere voorkeur voor passief beleggen is uitgesproken ('passief, tenzij'). Op basis van de ALM-studie is het beleggingsbeleid opnieuw op hoofdlijnen vastgesteld. Op basis van een nadere studie heeft het fonds vervolgens besloten om in de loop van 2019 twee nieuwe beleggingscategorieën aan de portefeuille toe te voegen, te weten Nederlandse woninghypotheken en obligaties van opkomende landen in lokale valuta. Veel aandacht van het bestuur is in 2019 uitgegaan naar de selectie van fondsmanagers voor deze beleggingscategorieën. Ook voor een aantal bestaande beleggingscategorieën is een nieuwe fondsmanager geselecteerd.

Een belangrijke ontwikkeling was voorts de aansluiting op de Nieuwe Digitale Klantbediening (NDK) van Achmea Pensioenservices. Deze portaalomgeving stelt het fonds sedert december 2019 in staat over te gaan naar een nieuwe toekomstbestendige digitale dienstverlening. Het pensioenportaal kan ook in een Engelstalige versie worden bekeken. In 2019 is de keuze gemaakt om de website eveneens in het Engels beschikbaar te stellen alsmede de brievenset van het fonds. Op het portaal kan dan een keuze gemaakt worden voor het ontvangen van de correspondentie in het Engels. De implementatie hiervan heeft plaatsgevonden in het eerste kwartaal van 2020.

Als gevolg van het Coronavirus en de ingrijpende maatregelen die in dit verband zijn getroffen, staan de financiële markten flink onder druk. Ook voor ons fonds heeft dit een forse negatieve impact op de dekkingsgraad. Van belang is dat onder de huidige omstandigheden de bedrijfsvoering zo ongestoord mogelijk doorgaat. In dit jaarrapport vermelden we de belangrijkste maatregelen die het bestuur in het voorjaar van 2020 heeft genomen in verband met de Covid-19-uitbraak. Het bestuur volgt de verdere ontwikkelingen nauwlettend.

Huib van Gijn
Voorzitter

B VERSLAG VAN HET BESTUUR

KERNCIJFERS

	2019	2018	2017	2016	2015
Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden					
Deelnemers	437	426	407	386	399
Gewezen deelnemers	1.061	1.049	1.041	1.027	1.017
Pensioengerechtigden	644	620	614	599	585
	<u>2.142</u>	<u>2.095</u>	<u>2.062</u>	<u>2.012</u>	<u>2.001</u>

Premiebijdragen, saldo overdrachten van rechten, pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (x € 1.000)

Premiebijdragen van werkgever, werknemers	7.420	7.147	6.558	5.790	6.180
Koopsom werkgever	13	-	-	-	-
Kostendekkende premie	8.754	7.875	8.037	7.028	7.040
Gedempte toetspremie	6.296	5.453	6.366	5.633	6.100
Saldo waardeoverdrachten	599	80	-561	283	-233
Pensioenuitkeringen	8.436	8.148	7.939	7.769	7.532
Pensioenuitvoeringskosten	936	705	656	686	852
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer in €	866	674	643	697	866

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, vermogen (x € 1.000) en dekkingsgraad (%)

Technische voorzieningen	365.084	315.907	306.250	314.016	290.735
Reserves	70.998	37.982	56.434	36.934	25.658
Belegd vermogen:					
Beleggingen	436.293	353.961	362.149	380.255	316.416
Overige activa	277	367	919	1.517	357
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	334	295	265	334	278
Saldo overige vorderingen en schulden	-822	-734	-649	-31.156	-658
Totaal vermogen	<u>436.082</u>	<u>353.889</u>	<u>362.684</u>	<u>350.950</u>	<u>316.393</u>
Actuele dekkingsgraad	119,4	112,0	118,4	111,8	108,8
Beleidsdekkingsgraad	116,4	117,9	115,7	107,9	112,0
Vereiste dekkingsgraad	115,5	115,1	115,9	116,4	116,7
Premiedekkingsgraad	96,3	104,5	93,8	94,7	102,5

	2019	2018	2017	2016	2015
Verdeling beleggingsportefeuille voor risico fonds (x € 1.000)					
Vastgoedbeleggingen	45.373	33.677	31.135	27.440	26.769
Aandelen	142.176	94.324	124.960	107.934	100.172
Vastrentende waarden	237.040	200.645	187.965	165.265	157.649
Derivaten	-	-	-	32.557	21.680
Overige beleggingen	11.704	25.315	18.089	16.646	10.146
Totaal beleggingen	436.293	353.961	362.149	349.842	316.416
Derivaten	-	-	-	30.413	-
Totaal beleggingen activa	436.293	353.961	362.149	380.255	316.416

Beleggingsopbrengsten en kosten vermogensbeheer risico fonds (x € 1.000)

Directe beleggingsopbrengsten	3.081	2.834	1.316	203	252
Indirecte beleggingsopbrengsten	81.321	-8.669	15.036	37.185	-5.113
Kosten van vermogensbeheer	-529	-1.031	-1.623	-1.242	-1.219
	83.873	-6.866	14.729	36.146	-6.080

Beleggingsrendement voor risico fonds (%)

Totaal rendement	23,8	-1,8	4,4	11,6	-1,9
------------------	------	------	-----	------	------

Kosten vermogensbeheer volgens J402 in % van gemiddeld belegd vermogen

Directe kosten vmb	0,28	0,38	0,58	0,52	0,53
Transactiekosten vmb	0,10	0,10	0,11	0,03	0,02
	0,38	0,48	0,69	0,55	0,55

Toeslagverlening (in %)

	01-01-2020	01-01-2019	01-01-2018	01-01-2017	01-01-2016
deelnemers	1,70	1,42	0,79	-	0,57
gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0,90	1,06	0,47	-	0,13

KARAKTERISTIEKEN VAN HET FONDS

Profiel

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison (hierna het fonds), statutair gevestigd te Oegstgeest, voert de pensioenregeling uit voor de werknemers van Avery Dennison in Nederland.

In Nederland heeft Avery Dennison vestigingen in Leiden, Oegstgeest en Alphen a/d Rijn. Alle werknemers van de werkmaatschappijen, Avery Dennison Materials Nederland B.V., Avery Dennison B.V., Avery Dennison Materials Europe B.V., Avery Dennison Netherlands Investment II B.V. en Avery Dennison Treasury Management B.V. zijn deelnemer aan de pensioenregeling van het fonds.

De pensioenovereenkomst die bij het fonds is ondergebracht is een uitkeringsovereenkomst (middelloodregeling). De pensioentoezegging wordt in eigen beheer uitgevoerd. De administratie en het vermogensbeheer zijn uitbesteed aan externe partijen.

Het fonds heeft zich tot doel gesteld het uitkeren of doen uitkeren van pensioenen aan de deelnemers en hun nabestaanden, in de gevallen en onder de voorwaarden als zijn geregeld in het pensioenreglement.

Het bestuur van het fonds streeft als eindverantwoordelijk uitvoerder van de door de werkgever en werknemers overeengekomen pensioenregeling naar een optimale kwaliteit, zorgvuldigheid en openheid met betrekking tot die uitvoering.

Het fonds oefent geen nevenactiviteiten uit.

Mission statement van het fonds

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison wil een zorgvuldige invulling geven aan de pensioenovereenkomst die de werkgever heeft afgesloten met haar (gewezen) werknemers. De uitvoering van de overeenkomst dient professioneel, klantvriendelijk en zo efficiënt mogelijk te geschieden. De doelstelling is een betrouwbaar pensioenfonds te zijn dat zijn financiële verplichtingen en ambities nu en in de toekomst waar kan maken. Daartoe belegt het de toevertrouwde middelen op een verantwoorde wijze met een passend risicoprofiel.

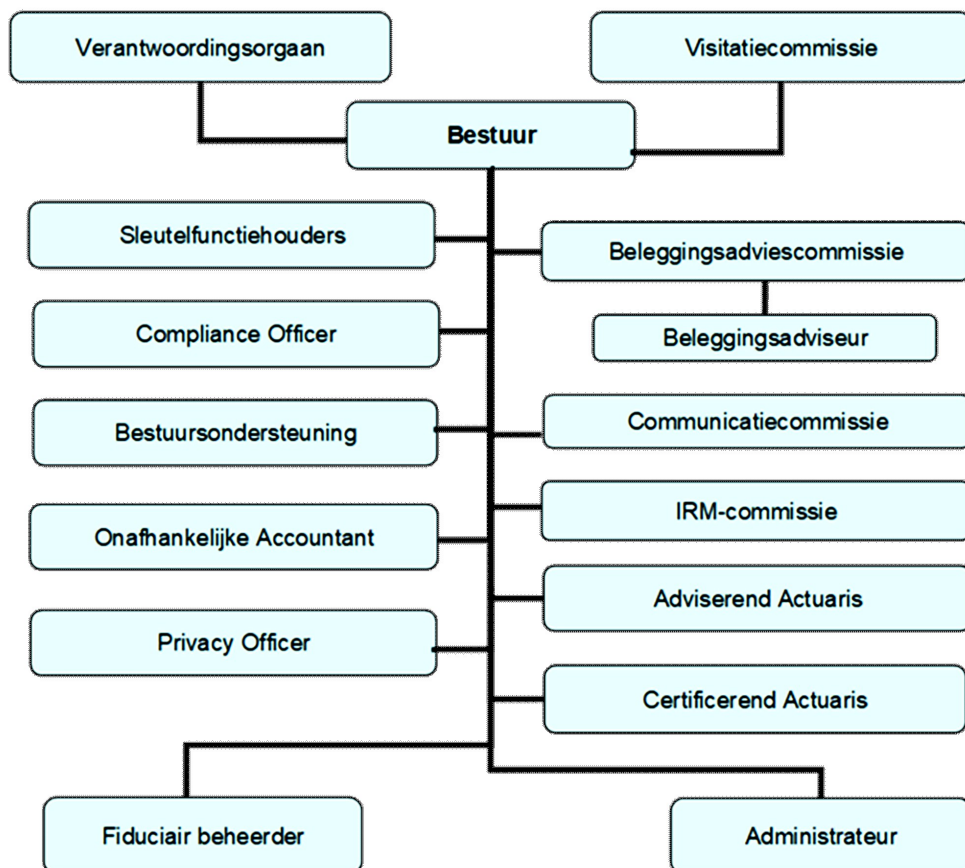
Stichting Pensioenfonds Avery Dennison baseert haar bestaansrecht op de visie dat een collectief en solidair systeem van pensioenvoorziening een beter resultaat oplevert dan een individueel systeem. Door de kosten van de pensioenuitvoering collectief te dragen en de risico's solidair te delen op basis van een evenwichtige belangenafweging, wordt tegemoet gekomen aan de wens een zo zeker en hoog mogelijk pensioen voor alle deelnemers over de lange termijn mogelijk te maken. Daarbij vormen openheid, transparantie en de bereidheid om verantwoording af te leggen de basis van vertrouwen in het fonds.

De pensioensector is nog steeds erg in beweging en dat zorgt voor onzekerheid. De uitdaging daarbij is om te voldoen aan de verwachtingen van alle belanghebbenden. Het bestuur is zich bewust van de uitdagingen die het als ondernemingspensioenfonds te wachten staat en staat ervoor om hier open en proactief mee om te gaan.

Organisatie van het fonds

Verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

In het vervolg van dit hoofdstuk beschrijven wij de huidige organisatie van ons fonds, inclusief externe partijen, aan de hand van het onderstaande schema:

Bestuur

Het bestuur van het fonds is paritair samengesteld en bestaat uit zes leden. De helft van de bestuursleden wordt voorgedragen door de werkgever. Twee leden van het bestuur worden gekozen door de deelnemers uit de (gewezen) deelnemers. Eén bestuurslid wordt gekozen door de pensioengerechtigden. De leden die door de werkgever worden voorgedragen hebben voor onbepaalde tijd zitting in het bestuur. Van de bestuursleden namens de deelnemers en pensioengerechtigden treedt ieder jaar een lid in een nader vastgestelde volgorde af. Het aftredende bestuurslid kan zich echter terstond herkiesbaar stellen.

Het bestuur wordt terzijde gestaan door een beleggingsadviescommissie, een communicatiecommissie en een IRM-commissie.

Commissies

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie vergadert in beginsel vier keer per jaar. Daarnaast vinden er zo nodig extra vergaderingen plaats. De beleggingsadviescommissie geeft advies aan het bestuur over het beleggingsbeleid en bereidt bestuursbesluiten voor. De beleggingsadviescommissie voert ieder kwartaal overleg met de fiduciair beheerder, toetst de resultaten, monitort de risico's en adviseert het bestuur over het te voeren beleggingsbeleid, alsmede over de verrichtingen van de fiduciair beheerder (en vermogensbeheerders welke niet door de fiduciair beheerder zijn aangesteld). De beleggingsadviescommissie bereidt voorts het beleggingsplan en de evaluatie van de fiduciair beheerder voor.

In elke vergadering van de beleggingsadviescommissie rapporteert de fiduciair beheerder schriftelijk en/of mondeling over de beleggingen, de behaalde resultaten ten opzichte van de norm en de toekomstvisie. De beleggingsadviescommissie wordt in haar taken bijgestaan door een externe beleggingsadviseur.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie adviseert het bestuur over de interne en externe communicatie van het fonds. De communicatiecommissie bewaakt de uitvoering van het communicatieplan waaronder de digitale klantbediening aan de deelnemers en pensioengerechtigden en de inrichting en invulling van de website.

IRM-commissie

De IRM-commissie heeft tot taak om het bestuur en de andere commissies te adviseren over het doorlopen van de stadia in de risicomanagementcyclus. Daarnaast wordt de kwaliteit van de uitvoering van taken door het bestuur en de commissies getoetst.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (VO) over beleid, uitvoering beleid en naleving van de Code Pensioenfondsen. De inrichting is zodanig dat iedere geleding evenveel stemmen heeft. Het VO geeft jaarlijks een algemeen oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het concept bestuursverslag, de conceptjaarrekening en andere relevante informatie, waaronder, indien van toepassing, de bevindingen van het intern toezichtorgaan, het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar en de beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben. Tevens is het bestuur verplicht om voorgenomen besluitvorming met betrekking tot een aantal onderwerpen voor advies aan het VO voor te leggen.

Op 18 mei 2020 alsmede 2 juni 2020 hebben het VO en het bestuur overleg gevoerd waarin het bestuur verantwoording heeft afgelegd over het door haar gevoerde beleid in 2019 alsmede over de beleidsvoornemens voor de toekomst. Naar aanleiding van dit overleg en op basis van de documenten die het VO ontvangen heeft, heeft het VO zich een oordeel gevormd over het gevoerde beleid in 2019. Het verslag van het VO en een korte reactie van het bestuur zijn opgenomen in dit bestuursverslag.

Intern Toezicht

Voor de inrichting van het Intern toezicht heeft het bestuur gekozen voor intern toezicht door een visitatiecommissie. Deze commissie bestaat uit ten minste drie leden die door het bestuur worden benoemd. Leden van de visitatiecommissie hebben geen verdere banden met het fonds of de aangesloten onderneming(en). De visitatiecommissie dient als collectief te beschikken over een deskundigheid die ten minste vergelijkbaar is met de deskundigheid die door De Nederlandsche Bank (DNB) wordt verlangd van het bestuur.

De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De visitatiecommissie is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Dat laatste houdt in dat beoordeeld wordt of er een evenwichtige belangenafweging is geweest. De visitatiecommissie vervult zijn toezichttaak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering door het fonds.

In het verslagjaar heeft visitatie plaatsgevonden, waarover later in dit bestuursverslag wordt gerapporteerd.

Sleutelfuncties

Op basis van artikel 143a van de Pensioenwet heeft het fonds vanaf 2019 een drietal sleutelfuncties ingericht:

- ┆ de risicobeheerfunctie;
- ┆ de actuariële functie;
- ┆ de interne auditfunctie.

In de paragraaf 'Implementatie IORP II' verderop in dit bestuursverslag verstrekt het bestuur informatie over de wijze waarop het fonds de sleutelfuncties heeft ingevuld dan wel gaat invullen na definitieve goedkeuring door DNB in 2020.

Externe deskundigen

Het fonds maakt gebruik van de diensten van externe deskundigen. De adviserend actuaris is aanwezig bij elke bestuursvergadering met actuariële onderwerpen om het bestuur te adviseren. Het bestuur wordt in de vergaderingen tevens bijgestaan door een bestuursadviseur van Achmea Pensioenservices. De certificerend actuaris beoordeelt jaarlijks de financiële positie van het fonds en geeft een actuariële verklaring af. De externe onafhankelijke accountant controleert de jaarrekening en de verslagstaten ten behoeve van DNB. Hij rapporteert aan het bestuur in de vorm van een controleverklaring bij de jaarrekening en een accountantsverslag. Hierin wordt melding gemaakt van eventuele opmerkingen en aanbevelingen omtrent de administratieve organisatie en interne controle van ons fonds. De externe beleggingsadviseur beoordeelt op onafhankelijke wijze de uitvoering van het beleggingsbeleid en de behaalde beleggingsresultaten en ondersteunt de beleggingsadviescommissie in het uitoefenen van countervailing power op de adviezen van de fiduciair beheerder.

Het bestuur wordt daarnaast bijgestaan door MCW Consult (bestuursondersteuning/management).

Nevenfuncties bestuursleden

H.N. van Gijn: Penningmeester Stichting Trimhockey Aerdenhout; Lid kascommissie A.M.H.C. Rood-Wit
F.W.M. Steeman: Bestuurslid Stichting REMEDI Redistributie Medische Instrumenten
E.C. Megchelse: lid belanghebbendenorgaan kring J De Nationale APF
J.J. Splinter: Penningmeester lokale Zonnebloem afdeling Ridderveld Alphen aan den Rijn

Beloningsbeleid

Bestuurs-, commissie en VO-leden

Bestuurs-, commissie en VO-leden die in dienst zijn van de aangesloten werkgevers ontvangen geen beloning vanuit het fonds. De werkgevers belasten geen kosten door aan het fonds voor de werktijd die deze leden aan het fonds besteden. Zij worden geacht hun lidmaatschap van het bestuur, de commissie dan wel het VO te combineren met hun functie bij de werkgever.

Voor bestuursleden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers, geldt dat ze naar keuze een vergoeding ontvangen voor gemaakte reis- en onkosten of een jaarlijkse vergoeding conform de Wettelijke regeling Onkostenvergoeding Vrijwilligerswerk. Voor commissie- en VO-leden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers geldt dat zij een vergoeding krijgen voor gemaakte reis- en onkosten.

Leden visitatiecommissie

De leden van de visitatiecommissie ontvangen voor het uitvoeren van de visitatie een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding.

Externe partijen

Het fonds heeft de pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed. Het beloningsbeleid van partijen aan wie deze taken zijn uitbesteed is een vast onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van een uitbestedingsovereenkomst alsmede van periodieke evaluaties.

Personalia

Bestuur

Stand van zaken per 31 december 2019:

Leden bestuur benoemd door de werkgever:

H.N. van Gijn, voorzitter

E. Voskuilen

J.J. Splinter

Leden bestuur namens de deelnemers:

F.W.M. Steeman, secretaris

E.C. Megchelse*

J. van Klaveren**

* Mevrouw Megchelse is per 15 april 2019 herbenoemd als lid van het bestuur namens de deelnemers voor een zittingsperiode van 3 jaar. Er zijn geen verkiezingen gehouden; er hebben zich geen andere kandidaten gemeld.

** De heer J. van Klaveren is per 15 februari 2019 herbenoemd als lid van het bestuur namens de pensioengerechtigden voor een zittingsperiode van 3 jaar. Er zijn geen verkiezingen gehouden; er hebben zich geen andere kandidaten gemeld.

Beleggingsadviescommissie

F.W.M. Steeman, voorzitter

H.N. van Gijn

E. Voskuilen

Communicatiecommissie

E.C. Megchelse, voorzitter

J.J. Splinter

F.W.M. Veltkamp (extern lid, werkzaam bij de werkgever)

J. van Klaveren

M.C.J. Witteman, consultant

IRM-commissie

J.J. Splinter, voorzitter

E. Voskuilen

H.N. van Gijn

R. Tolck (extern lid, werkzaam bij de werkgever)

Verantwoordingsorgaan

Namens werknemers: S.J. Aelberts, voorzitter

Namens werkgever: K.H. Lauret*

Namens pensioengerechtigden: G. Tent

* De zittingsperiode van de heer K.H. Lauret eindigde op 31 december 2019 en hij is per 1 januari 2020 vervangen door mevrouw C. van Deuren. Het bestuur heeft haar benoemd als lid van het verantwoordingsorgaan namens de werkgever voor een zittingsperiode van 3 jaar.

Compliance officer

E. Alper

Privacy officer

M. Defares

Onafhankelijke accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Amsterdam

Actuaris

Adviserend: Mercer (Nederland) B.V. te Amstelveen

Certificerend: Mercer (Nederland) B.V. te Amstelveen

Pensioenadministrateur

Achmea Pensioenservices N.V. te Zeist

Fiduciair beheerder (alsmede risico-, compliance- en performancerapportages)

NN Investment Partners B.V. te Den Haag

Consultant Vermogensbeheer

Van Tongeren Bestuur & Advies te Amstelveen

HOOFDLIJNEN

Bestuur

Bestuursvergaderingen

Het bestuur is in 2019 zeer frequent bijeengekomen, namelijk 12 keer. Belangrijke onderwerpen waren:

- | de financiële positie van het fonds;
- | het rapport van de visitatiecommissie 2018;
- | integraal risicomanagement;
- | selectie- en transitietraject fondsmanager Emerging Market Debt (EMD);
- | selectietraject fondsmanager Beursgenoteerd vastgoed;
- | selectietraject fondsmanager Nederlandse hypotheek;
- | selectietraject fondsmanager Euro Credits;
- | investment cases Aandelen Ontwikkelde en Opkomende markten, Commodities en Vastgoed;
- | strategisch Vereist Eigen Vermogen en korte termijn risicohouding;
- | implementatie Europese Richtlijn IORP II;
- | vaststellen wijzigingen statuten en pensioenreglement;
- | implementatie beleid inhaaltoeslagen;
- | implementatie automatische inkomende waardeoverdracht kleine pensioenen;
- | implementatie Uniforme Reken Methodiek (URM) en aanlevering scenariobedragen aan Stichting Pensioenregister;
- | implementatie digitale klantbediening;
- | ervaringssterfte: toepassen nieuwe correctiefactoren;
- | het verlenen van toeslagen per 1 januari 2020;
- | formuleren specifieke doelstellingen voor 2020;
- | strategiesessie;
- | Pensioenakkoord en afschaffing doorsneepremie;
- | diversiteitsbeleid.

Geschiktheid

Het fonds beschikt over een geschiktheidsplan. Hierin is weergegeven dat het fonds als uitgangspunt hanteert dat steeds twee bestuurders over voldoende deskundigheid beschikken (niveau B). Zo nodig zullen, om het gewenste collectieve niveau B te verkrijgen, door de bestuurders verdiepingscursussen worden gevolgd.

Het bestuur heeft geconcludeerd collectief de gewenste niveaus voor alle eindtermen behaald te hebben. Met de verdeling van de bestuursleden in de gewenste situatie is rekening gehouden met twee bestuursleden of meer per eindterm (vier-ogen principe). Het verschil tussen de huidige scores en de gewenste scores wordt overbrugd door een opleidingsprogramma. De evaluatie van de geschiktheidsmatrix heeft plaatsgevonden tijdens een collectieve zelfevaluatie van het bestuur op 14 januari 2019.

Het geschiktheidsplan is in 2019, nadat de Stichting Pensioen Opleidingen op verzoek van het bestuur een review had gedaan, door het bestuur geactualiseerd en aangevuld. De geschiktheidseisen zijn in lijn gebracht met de Handreiking Geschikt pensioenfondsbestuur 2017 van de Pensioenfederatie. Er is een competentiematrix toegevoegd en nieuw format voor de deskundigheidsmatrix opgenomen. Hier zijn de benodigde competenties en deskundigheidsniveaus voor de commissies en de sleutelfunctiehouders in weergegeven.

Deskundigheidsbevordering

De (kandidaat) leden van het bestuur en het VO volgen opleidingen en nemen deel aan bijeenkomsten en seminars. Zo zijn in het verslagjaar diverse bijeenkomsten van DNB, de Pensioenfederatie, Mercer, NN IP en Achmea Pensioenservices bezocht en certificaten behaald bij diverse opleidingsinstituten. De voorzitter van het fonds heeft in december 2019 met de individuele bestuursleden de jaarlijkse gesprekken gevoerd over functioneren en deskundigheid.

Integere bedrijfsvoering

Artikel 143 van de Pensioenwet legt vast dat er een integere bedrijfsvoering moet zijn. Het bestuur ondersteunt de integere bedrijfsvoering. Dit houdt onder meer in:

- ┆ adequate administratieve organisatie en interne controle (AO/IC) en risicobeheersing;
- ┆ analyse en beheersing van integriteitsrisico's;
- ┆ voorkomen van belangenverstrengeling;
- ┆ duurzame beheersing van (financiële) risico's.

Integraal risicomanagement (IRM)

Het fonds onderkent voor de beheersing van risico's een systeem van drie (spreekwoordelijke) verdedigingslinies ('three lines of defence') binnen de organisatie. De three lines of defence gedachte is meer dan alleen een organisatiestructuur en het vastleggen van de rol- en taakverdeling. Het is een wijze van (samen)werken en denken en draagt zodoende bij aan een versterking van de risicocultuur binnen het fonds en het nemen van verantwoordelijkheid voor risico's.

De eerste linie is verantwoordelijk voor beleid en de uitvoering. Het bestuur vult deze linie in door de overall directe verantwoordelijkheid voor de financiële en niet-financiële risico's te aanvaarden. De beleggingsadvies- en communicatiecommissie ondersteunen het bestuur bij deze taak.

In de tweede linie is het toezicht belegd. Het fonds vult deze linie in door sleutelfunctiehouders voor de risicobeheer- en actuariële functie en een compliance officer aan te stellen, die toezicht houden op het doorlopen van de stadia in de risicomanagementcyclus en de kwaliteit van de uitvoering. Daarnaast adviseren en faciliteren de sleutelfunctiehouder risicobeheer en de compliance officer het bestuur, de commissies en de pensioenfondsmanager bij de uitvoering van de eerstelijnstaken.

De risicobeheerfunctie was in 2019 gesplitst in een waarnemend risicobeheerfunctiehouder (bestuurslid) en een risicobeheervervuller (de IRM-commissie). Voor de actuariële beheerfunctie is het houderschap en de vervulling uitbesteed aan de certificerend actuaris.

Het bestuur heeft als derde linie een waarnemend sleutelfunctiehouder aangesteld voor de interne auditfunctie aan (een bestuurslid). Deze sleutelfunctiehouder is belast met de periodieke evaluatie of interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen adequaat en doeltreffend zijn. Voor het vervullen van werkzaamheden kan gebruik gemaakt worden van de afdeling Internal Audit van de werkgever.

Door de aanstelling van een certificerend actuaris en certificerend accountant, en de aanwezigheid van externe toezichthouders, ontstaat een extra linie buiten de organisatie.

De definitieve inrichting van het systeem van risicomanagement is in het voorjaar van 2020 door DNB goedgekeurd. De benoeming van de beoogde sleutelfunctiehouders is nog in afwachting van het oordeel van DNB. Naar verwachting kan dit traject worden afgerond in de zomer van 2020.

Naleving wet- en regelgeving

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- ┆ het fonds in het boekjaar 2019 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- ┆ het fonds in het boekjaar 2019 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- ┆ in het boekjaar 2019 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Er zijn het bestuur geen overtredingen van wet- en regelgeving bekend.

Klachten en geschillen

Het bestuur kent een klachten- en geschillenregeling. Klachten worden in eerste instantie in behandeling genomen door de pensioenadministrateur. Wanneer de belanghebbende het niet eens is met de op zijn verzoek ontvangen reactie is hij gerechtigd zich met een bezwaarschrift tot het bestuur van het fonds te richten. Het bestuur is gehouden de klacht nader te onderzoeken. Indien het bestuur besluit niet of niet volledig aan de klacht tegemoet te komen, doet het bestuur haar reactie vergezeld gaan van een uiteenzetting over de mogelijkheid om het ontstane geschil voor te leggen aan de Ombudsman Pensioenen of aan de burgerlijke rechter.

In 2019 zijn geen klachten ontvangen, noch zijn er geschillen ontstaan. Er zijn geen lopende geschillen.

Zelfevaluatie

Het bestuur heeft een procedure vastgesteld voor een periodieke zelfevaluatie. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit en effectiviteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren. Het bestuur bespreekt jaarlijks zijn eigen functioneren en het functioneren van de door het bestuur ingestelde commissies. De zelfevaluatie over 2019 heeft op 13 januari 2020 plaatsgevonden. Het bestuur heeft het eigen functioneren over het geheel genomen als positief beoordeeld. Verder is het individuele opleidingsplan voor 2020 besproken en vastgelegd. In de competenties zijn weinig wijzigingen opgetreden. De sterke punten van de bestuursleden zijn stabiel gebleven of ontwikkeld. Uit de evaluatie zijn geen specifieke verbeterpunten voor het bestuur naar voren gekomen. Aandachtspunten voor individuele bestuursleden zijn met de voorzitter besproken.

Gedragscode

Met de verklaring van naleving van de gedragscode, die door ieder bestuurslid is ondertekend, heeft het bestuur een goed instrument in handen voor het omgaan met en het handhaven van de van toepassing zijnde integriteitsnormen en het voorkomen van ongewenste belangenverstrengeling. Uit de jaarlijkse schriftelijke terugkoppeling van de compliance officer is gebleken dat zich in 2019 geen bijzondere omstandigheden of voorvallen hebben voorgedaan waarvoor de gedragscode bedoeld is of die in strijd zijn met het integriteitsbeleid.

AVG

Het bestuur heeft in december 2019 het privacybeleid aangepast aan de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie. Deze gedragslijn, die per 1 januari 2020 in werking treedt, biedt pensioenfondsen een kader om de Algemene Verordening Gegevensbescherming na te leven. Onderdeel van de gedragslijn is dat pensioenfondsen jaarlijks verklaren of zij zich hebben gehouden aan de gedragslijn.

Verantwoordingsorgaan (VO)

In 2019 heeft het VO twee maal met het bestuur overleg gevoerd over onder meer het bestuursverslag 2018. In dit bestuursverslag wordt separaat verslag gedaan van de bevindingen van het VO ten aanzien van het gevoerde beleid in 2019.

Intern toezicht

Het intern toezicht bij het fonds wordt gevormd door een visitatiecommissie. Met ingang van 2013 vindt ieder jaar intern toezicht plaats. De laatste visitatie is in het voorjaar van 2020 uitgevoerd over het jaar 2019. Een samenvatting van de definitieve rapportage met bevindingen door de visitatiecommissie is opgenomen in dit bestuursverslag.

Uitbesteding

Uitbesteding vindt plaats indien uit de risicoanalyse van het fonds blijkt dat een beheerste uitvoering van de kerntaken uitbesteding noodzakelijk maakt, bijvoorbeeld omdat de werkzaamheden te risicovol of specialistisch zijn om zelf ter hand te nemen. Het bestuur van het fonds toetst regelmatig of de manier waarop de uitbestede activiteiten of processen worden uitgevoerd in overeenstemming is met de gemaakte afspraken. Het bestuur doet dit onder meer door middel van:

- 1 het monitoren van de uitvoerders door middel van een jaarlijkse review van de ISAE 3402 rapportages volgens een vast format en onder meer door de uitvoerders zo nodig te laten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de aanbevolen verbeteringen in de ISAE 3402 rapportages;
- 1 maandelijks en/of kwartaalrapportages van de uitvoerders, waarbij naast de gebruikelijke informatie ook periodiek wordt gerapporteerd over klachten en incidenten;
- 1 jaarlijks wordt bij de uitvoerders een complianceverklaring opgevraagd.

Administrateur

De uitvoering van de dienstverlening door de administrateur, Achmea Pensioenservices, verloopt volgens afspraken. In de SLA-rapportage wordt per kwartaal inzicht gegeven in de dienstverlening van Achmea Pensioenservices, zodat het fonds in staat is inhoudelijk en gestructureerd te sturen.

De administrateur is jegens het bestuur verantwoordelijk voor:

- ┆ de implementatie van het beleid en de bewaking van de uitvoering;
- ┆ de maand- en kwartaalrapportages aan DNB volgens de daarvoor geldende regels;
- ┆ het schriftelijk of mondeling onverwijld rapporteren van relevante bijzonderheden;
- ┆ de uitkeringenadministratie;
- ┆ de verzekerdenadministratie;
- ┆ het secretariaat;
- ┆ de financiële administratie.

Achmea Pensioenservices is voor de uitvoering van de werkzaamheden van het fonds in het bezit van een ISAE 3402 type II rapportage en - sinds boekjaar 2018 - een ISA 3000 (SOC 2) rapportage voor de IT processen (informatiebeveiliging, beschikbaarheid, integriteit van processen, vertrouwelijkheid en/of privacy). Deze rapportages zijn gecontroleerd door de accountant (EY) van Achmea Pensioenservices. In deze rapportages wordt geconcludeerd dat de beschreven bedrijfsprocessen bestaan en functioneerden gedurende de verslagperiode.

Het bestuur heeft kennisgenomen van deze rapportages.

Vermogensbeheer en vermogensadministratie

Voor de organisatie van de beleggingen maakt het fonds gebruik van de diensten van een fiduciair beheerder, NN Investment Partners Integrated Client Solutions (ICS), die verantwoording aflegt aan zowel de beleggingsadviescommissie als het bestuur. ICS is een dochter van NN Investment Partners BV. De afspraken omtrent de dienstverlening door de fiduciair beheerder zijn vastgelegd in een contract.

Het vermogensbeheer van het fonds werd in het verslagjaar uitgevoerd door middel van beleggingen in de fondsen van zes partijen: NN Investment Partners B.V (NN IP)., Robeco Institutional Asset Management B.V., Aegon Investment Management B.V., Colchester Global Investors Limited, Northern Trust Global Investments Limited en Crédit Suisse (Asset Management) Limited.

De fiduciair beheerder (NN IP) houdt het bestuur via de beleggingsadviescommissie elk kwartaal op de hoogte van de voor het fonds behaalde beleggingsresultaten ten opzichte van de benchmark. Ieder kwartaal ontvangt het bestuur rapportages met betrekking tot de performance van de fondsen, de risico's en de compliance.

De beleggingsadministratie en de verzorging van de bovengenoemde monitoringrapportages is in het verslagjaar in opdracht van het bestuur van het fonds uitgevoerd door de fiduciair beheerder.

KERNTHEMA'S IN 2019

Toeslagverlening

In december 2019 heeft het bestuur besloten om op basis van de mogelijkheden van het FTK (toekomstbestendig indexeren) een gedeeltelijke toeslag toe te kennen per 1 januari 2020. De beleidsdekkingsgraad per 31 oktober 2019 bedroeg 115,8%. Op basis van deze beleidsdekkingsgraad kon 52,4% van de toeslagmaatstaf toegekend worden. De volledige toeslag maatstaf bedraagt 3,25% voor de actieven en 1,73% voor de niet-actieven. De per 1 januari 2020 toegekende toeslag bedraagt derhalve 1,70% resp. 0,90%.

De gemiste toeslagen worden door het bestuur bijgehouden. Ook bekijkt het bestuur in de toekomst of er mogelijkheden zijn om de gemiste toeslagen alsnog toe te kennen (inhaalindexatie). Tot 1 januari 2019 werd de toeslagachterstand gemaximeerd op de achterstand die was ontstaan maximaal 10 jaar voorafgaand aan het toeslagmoment. Vanaf 1 januari 2019 is deze maximering komen te vervallen. Het startpunt voor de vaststelling van de totale cumulatieve achterstand is nog wel gebaseerd op de voorheen geldende periode van 10 jaar en is vastgesteld op 1 januari 2011. De cumulatieve indexatieachterstand gemeten vanaf 1 januari 2011 bedraagt per 1 januari 2020 16,62% voor de groep actieven. Voor de groep inactieven bedraagt deze achterstand 10,03%.

Formulering specifieke doelstellingen 2020

In aansluiting op een advies van het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur in aansluiting op de missie, visie en strategie eveneens specifieke doelstellingen voor het jaar 2020 geformuleerd. Deze zijn de volgende:

Compliance met nieuwe en gewijzigde wet- en regelgeving

- | IORP2 implementatie:
 - Vóór 1 september 2020 aanmelding bij DNB van geschikte sleutelfunctiehouders risicobeheer en interne audit;
 - Akkoord DNB op de inrichting van de sleutelfuncties;
 - Update overige documentatie;
- | Overige wettelijke wijzigingen monitoren en daar waar nodig acties ondernemen om hier aan te voldoen.

Pensioenakkoord in overleg met sociale partners

- | Premie 2021 op basis van nieuwe parameters.
- | Doorlopen stappenplan en sociale partners op de hoogte houden van relevante ontwikkelingen.

Jaarwerk

- | Zekerstellen dat verbeterplan controle beleggingsadministratie wordt uitgevoerd.
- | Challenge PwC op kosten controle beleggingsadministratie.

ESG-beleid

- | In samenwerking met NN IP instrumentarium van IMVB-convenant Pensioenfondsen in beleggingscyclus inpassen en afspraken maken m.b.t. rapportages op dit gebied.

Digitale communicatie

- | Inspanningsverplichting om te komen tot een zo hoog mogelijke graad van digitalisering door te beschikken over een (privé) mailadres van de (gewezen) deelnemers.

Implementatie IORP II

De Europese Richtlijn "Institutions for Occupational Retirement Provisions Directive (IORP II)" is herzien. Deze herziene IORP II-richtlijn is op 13 januari 2019 geïmplementeerd in de Nederlandse wet. Het bestuur heeft zich in 2018 voorbereid op de implementatie. Een van de belangrijkste aspecten van de richtlijn is dat pensioenfondsen over drie sleutelfuncties moeten beschikken: een risicobeheerfunctie, een interne auditfunctie en een actuariële functie. Het bestuur heeft keuzes gemaakt voor de inrichting van de sleutelfuncties. De certificerend actuaire is door het bestuur benoemd voor zowel de houder als de vervuller van de rol van de actuariële functie. Twee bestuursleden zijn benoemd tot waarnemend houder van de risicobeheerfunctie respectievelijk de interne auditfunctie; bij de vervulling van hun functie laten zij zich ondersteunen. DNB vormt zich in 2020 een oordeel over de inrichting van de sleutelfuncties bij het fonds. Daarna gaat het bestuur over tot definitieve besluitvorming voor wat betreft de inrichting en de bemensing.

Met het oog op IORP II heeft het bestuur in het verslagjaar ook beleid vastgesteld voor een Eigen Risico Beoordeling (ERB) en het Risicomanagementbeleid aangescherpt. De ERB dient in aanmerking te worden genomen bij strategische beslissingen van het fonds. Naar aanleiding van IORP II heeft het bestuur in 2019 diverse beleids- en andere fondsdocumenten aangepast.

Uit de Implementatiewet van de IORP II-richtlijn volgt verder dat pensioenfondsen niet alleen in de verklaring inzake beleggingsbeginselen, maar ook in hun bestuursverslag informatie moeten verstrekken over de wijze waarop in hun beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-aspecten. ESG staat voor "environment, social and governance". Door de wetgever wordt dit vertaald als "milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen". De aandacht voor ESG in de IORP II-richtlijn vloeit voort uit het streven van 'Brussel' om Europese pensioenfondsen aan te moedigen (althans niet te belemmeren) om ESG een rol te geven in hun beleid. Het bestuur werkt het ESG-beleid in 2020 verder uit en de ESG-risico's worden vanaf 2019 betrokken in de risicomanagementcyclus van het fonds. In de paragraaf 'Vermogensbeheer en vermogenspositie' verderop in dit bestuursverslag verstrekt het bestuur informatie over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-aspecten.

Communicatie

Communicatie blijft de aandacht houden van het bestuur. In het verslagjaar is de nodige aandacht besteed aan de communicatie met de deelnemers en pensioengerechtigden.

In het voorjaar van 2019 zijn (gewezen) deelnemers en hun ex-partners schriftelijk geïnformeerd over het toeslagbesluit 2019. Later in 2019 ontvingen zij van het fonds ook een uniform pensioenoverzicht (UPO). De UPO's zijn sinds 2019 op een aantal punten aangepast naar aanleiding van de Implementatiewet IORP II. Daarnaast wordt voortaan elk jaar een UPO aan gewezen deelnemers beschikbaar gesteld.

In juni 2019 is de jaarlijkse Pensioen Update verstuurd met daarin onder meer een verkort bestuursverslag 2018. Op 9 september 2019 is de Algemene Vergadering van deelnemers en pensioengerechtigden gehouden. De aanwezige deelnemers en pensioengerechtigden zijn daarin geïnformeerd over de resultaten van het fonds in 2018. Verder werden het beleggingsbeleid, de resultaten tot september 2019 en diverse andere beleidsaandachtspunten van het bestuur toegelicht.

De website bevat informatie betreffende het fonds en de pensioenregeling. Veel documenten die in het kader van de Pensioenwet voor alle betrokkenen bij het fonds beschikbaar moeten zijn, kunnen vanaf de website gedownload worden. Sinds 1 juli 2016 is de Pensioen 1-2-3 opgenomen op de website, zowel in het Nederlands als in het Engels. In het verslagjaar is overgegaan naar een nieuwe portaalomgeving waarbij digitaal communiceren met deelnemers centraal staat. Dit is uitgerold in november 2019.

De wetgever verplicht pensioenfondsen om het te bereiken ouderdomspensioen in drie scenario's weer te geven aan deelnemers. De rekenmethodes voor de weergave van ouderdomspensioen in scenario's worden gebruikt voor de communicatie door de pensioenuitvoerder naar de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Er zijn drie verschillende rekenmethodieken:

- 1 De generieke rekenmethodiek. De rekenmethodiek voor alle soorten pensioenovereenkomsten en pensioenregelingen.
- 1 Rekenmethodiek 1 (URM1) en rekenmethodiek 2 (URM2). Dit zijn rekenmethodieken die alleen geschikt zijn voor uitkeringsovereenkomsten en vastgestelde uitkeringen. Rekenmethodiek 1 (URM1) kan daarbij alleen door pensioenfondsen worden toegepast.

Op 30 september 2019 moest de URM geïmplementeerd zijn in verband met verplichte aanlevering per die datum aan het Pensioenregister. Het bestuur heeft gekozen voor rekenmethode 'URM1'. De 'generieke methode' is de meest gedetailleerde berekening. Maar de inrichting en het onderhoud van deze methode zijn zeer arbeidsintensief. Dat leidt tot onevenredig hogere kosten. De toegevoegde waarde van de hogere mate van detaillering weegt daar niet tegen op. Vanaf 2020 worden de drie scenario's ook getoond op het UPO voor de actieve deelnemers.

Per 1 december 2019 is het fonds overgegaan op zogeheten digitale klantbediening. Enerzijds bestaat digitale klantbediening uit een persoonlijk pensioenportaal, waarop de deelnemers kunnen inloggen. Anderzijds houdt het in dat alle pensioeninformatie voortaan digitaal wordt verstuurd en niet langer op papier, tenzij de betrokkene bezwaar daartegen maakt.

Het pensioenportaal kan ook in een Engelstalige versie worden bekeken. In 2019 is de keuze gemaakt om de website eveneens in het Engels beschikbaar te stellen alsmede de brievenset van het fonds. De implementatie hiervan vindt plaats in het eerste kwartaal van 2020.

Ervaringssterfte

Bij de bepaling van de technische voorzieningen dient rekening gehouden te worden met de verwachte overlevingskansen. Hiertoe maakt het fonds gebruik van de Prognosetafel AG2018, welke is gebaseerd op de sterftewaarnemingen en verwachtingen van de gehele bevolking. De populatie van pensioenfondsen is over het algemeen echter geen dwarsdoorsnede van de gehele bevolking. Daarom dient ook gekeken te worden naar de ervaringssterfte binnen het fonds, of, als het aantal overlijdensgevallen niet groot genoeg is, naar niet-fondsspecifieke ervaringssterfte. Het fonds maakt hiervoor gebruik van generieke leeftijds- en inkomensafhankelijke correctiefactoren die zijn afgeleid uit CBS-gegevens. Op 24 oktober 2019 is door het CBS een update gepubliceerd van inkomensafhankelijke sterftekansen. Het bestuur van het fonds heeft in december 2019 besloten om met ingang van de dekkingsgraadrapportage van december 2019 en in het jaarwerk ultimo 2019 de technische voorzieningen te bepalen op basis van deze geactualiseerde informatie.

Uitvoeringskosten

Kosten van de uitvoering van de pensioenregeling

In februari 2016 heeft de Pensioenfederatie een herziene versie van de Aanbevelingen Uitvoeringskosten uitgebracht. Er worden ten behoeve van de jaarverslaglegging drie kostensoorten onderscheiden: de kosten van het pensioenbeheer, de kosten van het vermogensbeheer en de transactiekosten.

Uitvoeringskosten (in EUR en %)	2019	2018
Pensioenuitvoeringskosten (EUR per deelnemer)	866	674
Pensioenuitvoeringskosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,23%	0,20%
Vermogensbeheerkosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,28%	0,38%
Transactiekosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,10%	0,10%
Totale uitvoeringskosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,61%	0,67%
Aantal deelnemers (actieve deelnemers en pensioengerechtigden)	1.081	1.046
Gemiddeld belegd vermogen (in miljoen EUR)	411,5	361,2

De pensioenuitvoeringskosten bestaan uit kosten van de pensioenadministratie, de communicatie aan verzekerden, controle- en advieskosten alsmede bestuurs- en toezichtkosten. De vermogensbeheerkosten bestaan uit de kosten voor het beheren van beleggingsportefeuilles, de kosten voor het bewaren en administreren van het belegde vermogen en de kosten voor fiduciair management. Transactiekosten worden gemaakt om beleggingstransacties tot stand te brengen en uit te voeren. Volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie (hierna: Aanbevelingen) worden de pensioenuitvoeringskosten uitgedrukt in een bedrag per deelnemer waarbij het aantal deelnemers bestaat uit het totaal aantal actieven en pensioengerechtigden. De vermogensbeheer- en transactiekosten worden uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen in enig jaar.

In aanvulling op de Aanbevelingen zijn twee extra kengetallen toegevoegd namelijk de pensioenuitvoeringskosten en de totale kosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Deze kengetallen dienen als aanvullende informatie om een beter beeld te krijgen van het kostenniveau van het pensioenfonds. Vooral aan de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer kleef het nadeel dat deze in hoge mate wordt bepaald door het aantal deelnemers in plaats van dat deze worden gerelateerd aan het belegd vermogen (per deelnemer). De uitgangspositie van een pensioenfonds is vaak een (historisch) gegeven. Pensioenfondsen hebben geen invloed op de schaalgrootte omdat zij geen invloed hebben op het aantal deelnemers. Een ander voorbeeld is dat de complexiteit van een pensioenregeling toeneemt als sociale partners overgangsregelingen hebben afgesproken voor oude rechten. Pensioenfondsen hebben ook geen invloed op het aantal deelnemersmutaties. Deze kunnen in sommige sectoren hoger liggen dan in andere sectoren. Daarnaast zet een pensioenfonds in op een bepaald serviceniveau gebaseerd op de karakteristieken en wensen van het deelnemersbestand. Deze factoren tezamen bepalen in belangrijke mate het kostenniveau van een pensioenfonds.

De totale uitvoeringskosten van het pensioenfonds bedroegen in 2019 € 2.520K (2018: € 2.408K).

Hiervan heeft € 936K (2018: € 705K) betrekking op pensioenbeheer en € 1.584K (2018: € 1.703K) op vermogensbeheer.

Kosten worden zoveel als mogelijk direct toegerekend aan pensioenbeheer respectievelijk vermogensbeheer. De kosten van pensioenbeheer kunnen ook de algemene kosten omvatten. Het bestuur heeft besloten deze kosten niet gedeeltelijk te alloceren aan de kosten vermogensbeheer. Deze kosten bedragen minder dan 10% van de totale pensioenbeheerkosten. Het gebruik van een verdeelsleutel verhoogt naar de mening van het bestuur het inzicht in de kosten niet. Het heeft daarentegen wel een negatieve invloed op de vergelijkbaarheid met voorgaande jaren. Dit geldt voor de zogenoemde algemene kosten die betrekking hebben op de kosten van het bestuur, toezicht en overige algemene kosten. Deze bedroegen in 2019 € 197K (2018: € 156K).

Pensioenuitvoeringskosten

In onderstaande tabel worden de pensioenuitvoeringskosten weergegeven (* € 1.000):

	2019	2018
Pensioenadministratie	485	261
Controle en advies	254	288
Algemene kosten: bestuur, toezicht en overige	197	156
Totaal	936	705

Ten aanzien van het pensioenbeheer wordt er naar gestreefd om de complexiteit zo laag mogelijk te houden. Minder complexiteit betekent dat de administratie beter is te automatiseren.

De laatste jaren fluctueren de pensioenuitvoeringskosten. De belangrijkste reden hiervoor betreft éénmalige of projectkosten. Het afgelopen jaar is hier een kentering opgetreden. In de voorgaande jaren waren deze redelijk planbaar. In 2019 zien we voor het eerst dat het fonds geconfronteerd wordt met wettelijke wijzigingen waaraan de verplichting is gekoppeld deze op relatief korte termijn in de administratie te verwerken.

In 2019 stegen de éénmalige kosten met EUR 247K ten opzichte van het "routine niveau". Het bestuur houdt altijd rekening met een bepaald niveau van ongeplande- of projectkosten, maar deze stijging week daarvan af. De grootste oorzaak is dat de voor 2018 geplande aanpassing van de administratie voor het bijhouden van gemiste inhaalindexatie op individueel deelnemersniveau pas in het eerste kwartaal van 2019 is geïmplementeerd. Dit betrof meer dan de helft van de stijging. De resterende projectmatige kosten lagen 15% boven het gebudgetteerde bedrag. De oorzaak lag in de hierboven genoemde wettelijke wijzigingen. Dit betrof de project- en IT kosten om de pensioenadministratie aan te passen ten behoeve van de toepassing van de URM op het UPO en de automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen. De kosten per deelnemer namen toe met EUR 192,- of 29%. Dit word veroorzaakt door de hierboven verklaarde stijging van de absolute kosten (de teller in de berekening) met EUR 231K of 33%, gecompenseerd door een stijging van het aantal deelnemers met 35 of 4%. Deze cijfers geven een vertekend beeld vanwege het feit dat 2018 de gebudgetteerde aanpassing van de administratie niet heeft plaatsgevonden, maar pas in 2019. Als dit feit buiten beschouwing wordt gelaten, dan zouden zowel de uitvoeringskosten als de kosten per deelnemer in 2019 onder het niveau van 2018 hebben gelegen.

Door de invoering van de Herzien Versie van de Aanbevelingen van de Pensioenfederatie dient ook de aard van de dienstverlening toegelicht te worden. Bij het fonds kenmerkt de aard van de dienstverlening zich voornamelijk door het feit dat deze grotendeels is uitbesteed. Deze uitbesteding is vastgelegd in SLA's waarin het serviceniveau is gedefinieerd. Richting de deelnemers kan het serviceniveau als voldoende tot ruim voldoende worden gekwalificeerd. Er wordt per email en telefoon gecommuniceerd. Moderne technieken zoals self-service en chat zijn een onderdeel van de dienstverlening van de administrateur. In het verslagjaar is een nieuw digitaal klantenportaal geïmplementeerd. Het fonds deelt de implementatiekosten met de werkgever. De werkgever betaalt de doorlopende kosten die samenhangen met deze kwaliteitsverhoging van de dienstverlening die hiermee op een eigentijds niveau wordt gebracht.

Het bestuur verwacht voor 2020 geen vergelijkbare, vervelende, samenloop van omstandigheden, maar ook in dat jaar zijn nog wettelijke wijzigingen te verwachten.

Vermogensbeheer- en transactiekosten

In onderstaande tabel worden de vermogensbeheerkosten weergegeven (* € 1.000):

	2019	2018
Vermogensbeheerkosten	816	959
Overige kosten vermogensbeheer	356	399
Transactiekosten	411	345
Totaal	1,583	1,703

Vermogensbeheerkosten

Het pensioenfonds is zich bewust van de noodzaak om het pensioenvermogen zo kostenefficiënt als mogelijk te beheren. Het helpt dat een fors gedeelte van de aandelenportefeuille belegd wordt in een passief indexfonds, met lage beheervergoedingen. Beoordeling van de door externe partijen verlangde beheervergoeding vormt een wezenlijk onderdeel van het selectieproces. De beloning van een externe partij bestaat uit een vaste vergoeding uitgedrukt in basispunten van het belegde vermogen.

Kostenniveaus worden periodiek geëvalueerd op marktconformiteit. Dit wordt gemonitord door de fiduciair manager.

De samenstelling van de beleggingsportefeuille is van invloed op het kostenniveau. Illiquide beleggingen als woninghypotheken en actief beheerde portefeuilles hebben een hogere beheersvergoeding dan liquide, passief beheerde beleggingen. Het pensioenfonds beperkt de beleggingen in complexe of illiquide beleggingen.

Ten opzichte van 2018 zijn de vermogensbeheerkosten gedaald van € 1,4 miljoen naar € 1,2 miljoen oftewel van 0,38% naar 0,28% van het gemiddeld belegd vermogen. Deze daling van 10 basispunten of 26% is opgebouwd uit een daling van de teller met EUR 200K (-14%) en een stijging in de noemer met EUR 50,6 miljoen of 14%.

De oorzaak van de daling in de teller ligt aan 3 factoren; ten eerste een daling vanwege lagere beheersvergoedingen aan asset managers en m.n. door het feit dat de lagere vergoeding voor het passieve wereldwijde aandelenmandaat nu voor een volledig jaar meetelt. Ten tweede leidt het toegroeien naar de beoogde strategische portefeuilleverdeling tot een lichte stijging. Er is geïnvesteerd in woninghypotheken en emerging market debt. Deze fondsen kennen een hogere beheersvergoeding dan het gemiddelde van de categorie vastrentende waarden waarin zij zijn ingedeeld. Tenslotte leidt de stijging van het gemiddelde belegd vermogen eveneens tot een stijging van de betaalde vermogensbeheervergoedingen, aangezien deze worden uitgedrukt in basispunten van het beheerde vermogen.

De oorzaak van de stijging van de noemer met EUR 50,6 miljoen of 14% is veroorzaakt door de ontwikkelingen op de financiële markten. Vastrentende waarden zijn gestegen vanwege de gedaalde rente en alle aandelenbeleggingen van het fonds zijn met dubbelcijferige percentages gestegen.

De stijl van de beleggingsportefeuille als geheel is de laatste jaren passiever geworden hetgeen gepaard gaat met lagere kosten.

Transactiekosten

De gehanteerde beleggingsstrategieën kenmerken zich veelal door een lange termijn benadering met relatief weinig transacties. Dit houdt de transactiekosten laag.

De totale transactiekosten bedroegen 411K in 2019 en lagen daarmee 66K boven het niveau van 2018. Als percentage van het belegd vermogen bedragen de transactiekosten 0,10%. In 2018 bedroeg dit percentage eveneens 0,10%. Hoewel het percentage gelijk is gebleven is dit opgebouwd uit een stijging in de teller met EUR 66K (19%) en een stijging in de noemer met EUR 50,6 miljoen of 14%.

De oorzaak van de stijging in de teller ligt aan 2 factoren. De transactiekosten binnen de beleggingsfondsen zijn gedaald van EUR 218K in 2018 naar EUR 72K in 2019. Daar staat tegenover dat aan- en verkoopkosten van beleggingsfondsen vanwege herbalancering en het implementeren van de strategische portefeuilleverdeling gestegen zijn van EUR 127K in 2018 naar EUR 340K in 2019.

De oorzaak van de stijging van de noemer met EUR 50,6 miljoen of 14% is reeds verklaard onder de vermogensbeheerkosten.

Bij de toelichting op de staat van baten en lasten is toegelicht hoe de vermogensbeheer- en transactiekosten zijn verwerkt in de jaarrekening en hoe dit aansluit op de hierboven opgenomen verantwoording.

De Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie vereisen eveneens het geven van inzicht in de kosten per beleggingscategorie, bij voorkeur als percentage van het gemiddelde belegde vermogen in de betreffende categorie. Dit is hier onder weergegeven.

Beleggingscategorie	Vermogensbeheerkosten		Transactiekosten	
	2019	2018	2019	2018
Vastrentende waarden	0,21%	0,18%	0,08%	0,05%
Aandelen	0,10%	0,39%	0,07%	0,08%
Vastgoed	0,29%	0,31%	0,15%	0,38%
Commodities	0,57%	0,42%	0,51%	0,15%
Totaal	0,20%	0,27%	0,10%	0,10%

Vergelijking kostenniveau 2018 met andere pensioenfondsen

Net als over het verslagjaar 2016 heeft het pensioenfonds ook over het verslagjaar 2018 meegedaan aan een externe benchmarkservice van Lane Clark & Peacock. Hiermee is beoogd om onafhankelijk te laten vaststellen hoe de uitvoeringskosten van het pensioenfonds zich verhouden tot vergelijkbare fondsen. Het benchmarkonderzoek is verricht in overeenstemming met de Aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Het rapport bevat gegevens van 208 pensioenfondsen. De peergroep van het pensioenfonds voor pensioenbeheer bestaat uit 32 pensioenfondsen met een deelnemersaantal tussen de 500 en 1.500. Voor vermogensbeheer bestond de peergroep uit 43 fondsen met een beheerd vermogen tussen de 150 miljoen en 450 miljoen

De uitkomsten zijn samengevat in onderstaande tabel:

Uitvoeringskosten 2016 - 2018 SPAD Peergroep	SPAD	Peergroep
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in €)	674	665
Vermogensbeheerkosten in basispunten van gem. belegd vermogen	49	36
Transactiekosten in basispunten van gem. belegd vermogen	8	8

Externe benchmark kosten pensioenbeheer (2016-2018)

De gemiddelde kosten van de benchmark bedroegen € 665,- per deelnemer. Bij het fonds is dat gemiddeld € 674,- per deelnemer. Het fonds scoort hiermee in lijn met de benchmark. Ook binnen deze beperkte schaal komt uit deze benchmark naar voren dat de kosten per deelnemer afnemen, naarmate het aantal deelnemers toeneemt. Ten opzichte van de vorige benchmark zijn de kosten van SPAD gedaald met € 60,- per deelnemer en is het gemiddelde van de benchmark met 60,- toegenomen.

De conclusie is dat de pensioenbeheerkosten van SPAD gelijkwaardig zijn aan de mediaan. 15 Fondsen hebben hogere kosten en 17 fondsen hebben lagere kosten.

Het meest recente benchmarkrapport geeft een detailanalyse van de pensioenbeheerkosten voor 2018. Deze waren € 671,- per deelnemer. Uit de vergelijking blijkt dat SPAD boven de mediaan van € 608,- per deelnemer ligt. Gezien het feit dat zelfs binnen de peergroep schaalgrootte een rol speelt is dit begrijpelijk. In voorgaande jaren was al geconcludeerd dat met name de controle- en advieskosten aan de bovenkant van de range van de peergroep liggen. Dit beeld is niet veranderd. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door de aanwezigheid van projectgerelateerde kosten in deze categorie en anderzijds een bewuste keuze van het bestuur voor kwaliteit en ontzorging. Het betreft derhalve een uitkomst van een bewuste bestuurlijke keuze. De andere grote kostenpost betreft de administratiekosten. In 2017 is na het doorlopen van een tendertraject het contract met de administrateur verlengd. Deze kosten bevinden zich met € 325,- per deelnemer licht boven de mediaan van € 305,- per deelnemer. Het bestuur is van mening dat deze kosten zich op een acceptabel niveau bevinden. Vanwege de structuur waarmee gewerkt wordt met een externe administrateur is in 2018 gebleken dat het niet mogelijk is éénmalige investeringen te kapitaliseren en af te schrijven. Dit zou door de administrateur moeten gebeuren, maar toepasselijke kosten worden in één keer gefactureerd. Het fonds kan deze niet activeren en afschrijven. Indien dit wel mogelijk zou zijn, zouden de kosten van pensioenbeheer minder uitschieters vertonen en beter vergelijkbaar zijn.

Externe benchmark kosten vermogensbeheer (2014-2018)

De gemiddelde vermogensbeheerkosten over de periode 2014-2018 bedroegen 0,61%. De peergroep voor deze lange termijn vergelijking bestaat uit 184 pensioenfondsen die in deze periode de kosten en rendementen hebben gepubliceerd. Het gemiddelde van de peergroep was 0,49% (excl. ABP en PFZW). De beleggingskosten dienen altijd beoordeeld te worden in relatie tot het gerealiseerde rendement en het genomen risico. Bij het fonds bedroeg het gemiddelde rendement over de periode 2014-2018 6,92%. De peergroep realiseerde een gemiddeld rendement van 6,8%. In deze vergelijking realiseerde SPAD dus een rendement dat 0,12% boven het gemiddelde ligt. Als de gemiddelde vermogensbeheerkosten voor deze 5-jarige periode vergeleken worden met de kosten op dit moment van 0,20% dan moge duidelijk zijn dat de portefeuille van het fonds sterk is veranderd. Deze verandering is halverwege 2017 ingezet met de overgang naar een vermogensbeheerorganisatie met een fiduciair manager. In nauwe samenwerking met NN IP wordt sedertdien de portefeuille opnieuw geëvalueerd en waar wenselijk omgezet naar beleggingen in passieve beleggingsfondsen.

Naast deze bruto vergelijking is er door Lane, Clark en Peacock een detailvergelijking voor het jaar 2018 beschikbaar gesteld. Aangezien de peergroep afhankelijk van de beleggingscategorie van een steeds wisselende samenstelling is, zal hier niet op ingegaan worden. Een andere reden daarvoor is dat er halverwege 2017 is overgegaan naar een vermogensbeheerorganisatie met een fiduciair manager. In nauwe samenwerking met NN IP wordt sedertdien de portefeuille opnieuw geëvalueerd en waar wenselijk omgezet naar beleggingen in passieve beleggingsfondsen. Een uitgebreide analyse is derhalve pas van toegevoegde waarde zodra deze omzetting compleet is en ook voor een periode van 12 maanden in de cijfers is verwerkt. Dit is naar verwachting nagenoeg het geval eind 2020.

Het bestuur is van oordeel dat de vermogensbeheerkosten als absoluut percentage in genoemde periode aan de hoge kant zijn te kwalificeren, maar dat deze kosten worden gecompenseerd door het gerealiseerde beleggingsrendement, dat in de periode 2014-2018 0,3% boven de benchmark voor het universum van alle Nederlandse pensioenfondsen lag, terwijl de vermogensbeheerkosten boven de benchmark lagen. Hoewel het bestuur tevreden is met deze positie lijkt het erop dat dit resultaat mede het gevolg is geweest van de hoge mate van renteafdekking. In het verleden hebben de benchmarkresultaten bijgedragen aan het besluit om een fiduciair manager te contracteren. Nu de nieuwe investments beliefs ("passief, tenzij") grotendeels zijn geïmplementeerd, wordt ook zichtbaar dat zowel de kosten als het rendement meer in lijn komen te liggen met die van de peergroep.

Externe benchmark transactiekosten (2016-2018)

De gemiddelde transactiekosten van SPAD bedragen 0,08%. De gemiddelde transactiekosten van de peergroep bedraagt eveneens 0,08%. Uit de analyse blijkt dat 20 fondsen hogere transactiekosten hebben en 21 fondsen lagere transactiekosten.

Code Pensioenfondsen

Tijdens de totstandkoming van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen stelden de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid de Code Pensioenfondsen op. Doel van de Code Pensioenfondsen is de verhoudingen binnen het pensioenfonds transparanter te maken, communicatie met de belanghebbenden te versterken en bij te dragen aan het versterken van 'goed pensioenfondsbestuur'. De Code Pensioenfondsen is per 1 juli 2014 wettelijk verankerd. De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen ziet toe op de naleving van de Code Pensioenfondsen.

Doel van de Code is het functioneren van pensioenfondsen verder te verbeteren én dit inzichtelijk te maken. De Code gaat in op de rol van het bestuur, het VO en het intern toezicht. De Code bevat ook thema's als integraal risicomanagement, beloningen, diversiteit en verantwoord beleggen. Daarnaast geeft de Code weer hoe benoeming, ontslag en zittingstermijnen van bestuursleden en leden van andere organen worden geregeld.

De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen toetst of pensioenfondsen de Code naleven en kan aanbevelingen doen om de Code te verbeteren. In 2017 deed de commissie een aanbeveling voor een compactere Code. Een werkgroep van de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid ging hiermee aan de slag. Dat resulteerde in een nieuw voorstel waar de besturen van de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid akkoord mee gegaan zijn. In de nieuwe Code zijn de normen herschikt onder acht thema's (Vertrouwen waarmaken, Verantwoordelijkheid nemen, Integer handelen, Kwaliteit nastreven, Zorgvuldig benoemen, Gepast belonen, Toezicht houden en inspraak waarborgen, Transparantie bevorderen). Het aantal normen is teruggebracht van 83 naar 65. De normen zijn korter en duidelijker geformuleerd. Minister Koolmees publiceerde de Code Pensioenfondsen 2018 in de Staatscourant van 3 oktober 2018. Daardoor is de Code wettelijk verankerd. Pensioenfondsen zijn verplicht de normen van de Code toe te passen, tenzij ze onderbouwd kunnen uitleggen een norm niet toe te passen ('pas toe of leg uit').

Het bestuur heeft na een evaluatie in februari 2020 vastgesteld dat veruit de meeste van de 65 normen uit de Code worden nageleefd. In bepaalde gevallen wijkt het fonds in het verslagjaar bewust (deels) af van de normen uit de Code. De afwijkingen wordt hieronder per norm nader toegelicht.

Norm 33: In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.

Het bestuur van het fonds is van oordeel dat voor een klein fonds norm 33 geen wet van Meden en Perzen kan zijn. Dit zou bijvoorbeeld kunnen betekenen dat bepaalde benoemingen (bijvoorbeeld als resultaat van de statutair geregelde verkiezingen) niet door kunnen gaan. Toch is het van groot belang dat het bestuur in staat is om op verschillende manieren naar hetzelfde vraagstuk te kijken; diversiteit binnen de organen kan daar een bijdrage aan leveren. Het bestuur heeft daarom diversiteitsbeleid opgesteld, dat bestaat uit een zestal maatregelen, maar zonder specifieke doelstellingen. Deze maatregelen zijn:

- | het bestuur legt vacatures tijdig - en voorzien van een duidelijk profiel - voor aan voordragende partijen (deelnemers, gepensioneerden, werkgever);
- | in het profiel wordt in het kader van de beoogde diversiteit onder meer ingegaan op de huidige samenstelling van het fondsorgaan en de gewenste samenstelling;
- | het bestuur treedt in overleg met aangesloten werkgever(s) om werknemers te interesseren voor pensioenzaken en het lidmaatschap van het bestuur of VO;
- | het bestuur rapporteert in het bestuursverslag over de samenstelling naar leeftijd en geslacht van het bestuur, alsmede van het verantwoordingsorgaan;
- | het bestuur rapporteert in het bestuursverslag over de inspanningen die zijn verricht om diversiteit in de organen van het pensioenfonds te bevorderen.
- | er vindt een driejaarlijkse evaluatie van het diversiteitsbeleid plaats.

Het bestuur rapporteert jaarlijks in het bestuursverslag over de samenstelling naar leeftijd en geslacht van het bestuur, alsmede van het VO. In 2019 bestond het bestuur uit één vrouw en vijf mannen. Het VO kende in het verslagjaar alleen mannelijke leden. Alle leden van het bestuur en het VO waren ouder dan 40 jaar.

De norm voor het opstellen van een stappenplan om diversiteit te bevorderen is nieuw in de Code Pensioenfondsen 2018. Het bestuur heeft dit tijdens een heidag in september 2019 besproken. Het stappenplan om diversiteit te bevorderen moet nog worden opgesteld.

Norm 34: De zittingsduur van een lid van het bestuur en het Verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.

De zittingsduur van een bestuurslid is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd. Als gevolg van de verkiezingen, opleiding, toetsing door DNB e.d. is de termijn al langer dan drie jaar. Het bestuur acht kwaliteit en continuïteit belangrijker dan vernieuwing. Het is daarom de ambitie dat bestuursleden zo mogelijk minimaal twee termijnen zitting hebben. Een periode van acht jaar is voor nieuwe leden minder goed te overzien, daarom is gekozen voor een zittingstermijn van drie jaar. Gelet op deze overwegingen stelt het bestuur ook geen maximum aan het aantal herbenoemingen.

Norm 39: Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.

De benoeming en het ontslag van een lid van de visitatiecommissie vindt plaats op advies van het VO in plaats van op bindende voordracht respectievelijk bindend advies. Dit is bepaald op grond van het advies van het VO d.d. 26 maart 2014. Het VO is van mening dat de verantwoordelijkheid voor de benoeming en het ontslag van de leden van de visitatiecommissie bij het bestuur dient te blijven liggen en een vetorecht van het VO dus niet passend is. In 2016 heeft het VO dit nog eens herbevestigd.

De normen voor benoeming en ontslag van leden van het VO zijn nieuw in de Code Pensioenfondsen 2018. Het bestuur heeft in 2019 besloten om de statuten te wijzigen naar aanleiding van deze nieuwe normen. De statutenwijziging passeert in 2020. Een lid van het VO wordt dan ook op grond van de statuten benoemd door het bestuur en ontslagen door het VO zelf. In uitzonderlijke gevallen kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.

Norm 63: Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.

Het bestuur evalueert jaarlijks het Communicatieplan en doet driejaarlijks een onderzoek naar de informatiebehoefte bij de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Het laatste onderzoek vond plaats in 2014. In 2017 en 2018 is dit onderzoek niet uitgevoerd in afwachting van nadere besluitvorming van het bestuur over een voorstel voor nieuwe digitale dienstverlening. In juni 2019 is een digitale poll op de website ingezet, maar is geen uitvoerig onderzoek gedaan.

PENSIOENPARAGRAAF

Pensioenregeling in 2019

Om een beeld te geven van de pensioenregeling die door het fonds in 2019 werd uitgevoerd, volgen enkele kerngegevens:

- | De pensioenregeling van het fonds betreft een uitkeringsovereenkomst.
- | Het pensioenreglement bevat toezeggingen van ouderdomspensioen ingaande op een leeftijd van 68 jaar, een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen op basis van een voorwaardelijk geïndexeerd middelloonsysteem.
- | Voor de vaststelling van het ouderdomspensioen wordt een pensioengrondslag vastgesteld welke gelijk is aan het pensioengevend salaris verminderd met een franchise.
- | De franchise voor deze pensioenregeling bedraagt € 13.897,- (per 1 juli 2019). Het bestuur van het fonds besluit jaarlijks per 1 juli over de aanpassing van de franchise.
- | Het pensioengevend salaris is gelijk aan 12 maal het maandsalaris inclusief vakantietoeslag, ATV-toeslag, de vaste eindejaarsuitkering, en de ploegentoeslag met een maximum van 8,11% van het pensioengevend salaris. Als pensioengevend salaris wordt, bij een voltijd dienstbetrekking, maximaal € 107.593,- in aanmerking genomen. Dit bedrag (vastgesteld voor het jaar 2019) wordt jaarlijks per 1 januari aangepast met de in Wet inkomstenbelasting 2001 genoemde contractloonontwikkelingsfactor, inclusief eventuele afronding.
- | De jaarlijkse opbouw van het ouderdomspensioen bedraagt 1,875% van de pensioengrondslag. De jaarlijkse opbouw van het partnerpensioen is gelijk aan 70% van het (te bereiken) ouderdomspensioen. Het partnerpensioen is op pensioendatum geheel uitruilbaar voor extra ouderdomspensioen. Het wezenpensioen is gelijk aan 14% van het (te bereiken) ouderdomspensioen.
- | De hoogte van de eigen bijdrage door de deelnemers bedraagt 1/3 van de premie. De deelnemer op wie de voorportaalregeling van toepassing is, is geen bijdrage verschuldigd.
- | Voor een deelnemer die arbeidsongeschikt is komt de premie vanaf het tijdstip waarop de deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, geheel of gedeeltelijk voor rekening van het fonds. In dat geval wordt aan de werkgever en de deelnemer derhalve gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling verleend. De premie wordt berekend naar de pensioengrondslag die gold onmiddellijk voor aanvang van de bedoelde vrijstelling.

Ontwikkelingen naar aanleiding van wet- en regelgeving

Pensioenfondsen kunnen er vanaf januari 2019 voor kiezen om kleine pensioenen automatisch over te dragen naar de nieuwe pensioenuitvoerder. Bij het fonds is sprake van een specifieke situatie: het aantal kleine pensioenen c.q. de aangroei is gering en bovendien is regelmatig sprake van een vertrek van een gewezen deelnemer naar het buitenland (en dan is waardeoverdracht óf wettelijk niet toegestaan óf in veel gevallen praktisch niet uitvoerbaar). De verwachte investering op eenmalige implementatiekosten indien automatisch wordt overgedragen is relatief fors. Het bestuur heeft daarom besloten om geen gebruik te maken van het recht op automatische uitgaande waardeoverdracht. Bij dit besluit heeft meegespeeld dat later, op basis van voortschrijdend inzicht, alsnog kan worden gekozen om er wel gebruik van te gaan maken.

Risicohouding

Het bestuur draagt in overleg met sociale partners en het VO zorg voor de vastlegging van de beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding van het fonds. De risicohouding van het fonds, bedoeld in artikel 102a van de Pensioenwet, wordt gedefinieerd als de mate waarin het fonds, na overleg met sociale partners en het VO bereid is risico's te lopen én de mate waarin het fonds risico's loopt gegeven de kenmerken van het fonds.

Door middel van een ALM-studie is het gewenste risicoprofiel vastgesteld. Hiervoor is de 'Blind Tasting' methode gehanteerd. Bij de 'Blind Tasting' worden, zonder dat vooraf de beleggingsmixen bekend zijn, kengetallen getoond waarbij de bestuursleden afzonderlijk aangeven of deze aanvaardbaar dan wel niet acceptabel zijn. Daarnaast heeft het fonds medio 2014 een risicobereidheidsonderzoek laten uitvoeren onder de deelnemers en pensioengerechtigden.

De uitkomsten van de 'Blind Tasting' en het risicobereidheidsonderzoek hebben geresulteerd in het door het fonds gewenste risicoprofiel dat is vertaald naar het strategische beleggingsbeleid zoals opgenomen in de ABTN van het fonds.

Aan de hand van analyses en na overleg met sociale partners en het VO, heeft het bestuur de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld. Het bestuur heeft destijds in overleg met sociale partners de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld op een Vereist Eigen Vermogen (VEV) tussen 13,5% en 23,5%. Naar aanleiding van de wijziging van het strategisch beleggingsbeleid per 1 januari 2019 heeft het fonds de in 2015 vastgestelde korte termijn risicohouding herijkt. Vervolgens heeft het bestuur, aan de hand van de uitgevoerde analyses en na overleg met sociale partners en het Verantwoordingsorgaan, de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld op een VEV tussen 12,3% en 18,9%. Deze risicohouding is in lijn met de strategische beleggingsportefeuille met bandbreedtes. Ook voor de mate van renteafdekking is een strategisch beleid met bandbreedtes vastgesteld. Het korte termijn risico gemeten door middel van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) bij de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt per 1 januari 2019 15,5%. Het VEV kan fluctueren door verschuivingen in de strategische mix binnen de bandbreedtes.

De risicohouding van het fonds komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets. De belangrijkste uitkomst waar naar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud. De (aanvangs)haalbaarheidstoets is in 2015 voor het eerst uitgevoerd. Om invulling te geven aan het bepaalde in artikel 22 van het Besluit Financieel Toetsingskader heeft het bestuur na afstemming met de sociale partners de ondergrenzen in 2015 als volgt vastgesteld:

- ┆ Het verwachte pensioenresultaat vanuit de situatie dat het fonds precies beschikt over het VEV is op het aanvangsmoment 102,1%. Het bestuur hanteert hiervoor een ondergrens van 92,5%.
- ┆ Het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad van het fonds is op het aanvangsmoment 100,5%. Het bestuur hanteert hiervoor eveneens een ondergrens van 92,5%.
- ┆ Bij de jaarlijkse haalbaarheidstoets berekent het fonds vanuit de feitelijke dekkingsgraad zowel het verwachte pensioenresultaat als het pensioenresultaat in een slechtweerscenario. De maximale relatieve afwijking tussen het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slechtweer scenario die het fonds dan acceptabel vindt is 33%. Dit betekent dat het pensioenresultaat in slechts 5% van de scenario's meer dan 33% lager mag zijn dan het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad. Op het aanvangsmoment bedroeg deze afwijking 22,1%.

In verband met de aanpassing van de premiesystematiek per 1 januari 2018 is eind 2017 een nieuwe aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. Deze aanvangshaalbaarheidstoets heeft aangetoond dat:

- a het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau boven de door het fonds in 2015 gekozen ondergrens voor dit pensioenresultaat blijft;
- b het premiebeleid over de gehele berekeningshorizon voldoende realistisch en haalbaar is;
- c het fonds voldoende herstelcapaciteit heeft om - naar verwachting vanuit de situatie dat aan de vereisten voor het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan - binnen de looptijd van het herstelplan te voldoen aan de vereisten voor het vereist eigen vermogen;
- d het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweerscenario niet te veel afwijkt van het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau; hiervoor heeft het fonds in 2015 de maximale afwijking vastgesteld.

In mei 2019 is de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Die heeft aangetoond dat:

- a het pensioenresultaat (op fondsniveau) van 103,4% valt boven de vastgestelde ondergrens van 92,5%;
- b de maximale afwijking in het slechtweerscenario van 23% ligt onder de vastgestelde bovengrens;
- c het fonds hiermee voldoet aan de normering van de pensioenresultaten die is vastgesteld op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Toeslagenbeleid

Toeslagverlening is bedoeld om de waarde van het pensioen op peil te houden. De toeslagverlening op pensioenaanspraken en op pensioenuitkeringen is voorwaardelijk en vindt alleen plaats als de financiële middelen van het fonds dit toelaten. Er bestaat dus een risico dat er in een jaar geen toeslagverlening plaatsvindt. Het bestuur van het fonds beslist elk jaar of er een toeslag wordt verleend. Gestreefd wordt naar een toeslag op de pensioenaanspraken van deelnemers die gelijk is aan het hoogste van:

- a de ontwikkeling van de CAO-lonen bij de werkgever; of
- b de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Voor ingegane pensioenen, de premievrije pensioenaanspraken van ex-deelnemers, premievrijgestelde pensioenaanspraken van arbeidsongeschikte deelnemers en aanspraken op bijzonder partnerpensioen van ex-partners en een eventueel eigen aanspraak op ouderdomspensioen van ex-partners wordt gestreefd naar een toeslag die gelijk is aan de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer (CPI), gemeten over de periode oktober tot oktober voorafgaande aan het toeslagmoment. Voor de CPI van oktober wordt hierbij steeds uitgegaan van het voorlopige door het CBS gepubliceerde CPI cijfer.

Indien in enig jaar de toegekende toeslag voor de actieven of de niet-actieven (in negatieve zin) afwijkt van de voor deze groepen gedefinieerde maatstaf dan wordt het verschil benoemd als toeslagachterstand. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald. Bij het vaststellen van de toeslagachterstand wordt rekening gehouden met een eventuele negatieve prijsindex in enig jaar. De toeslagachterstand wordt hierdoor lager. Door het verschil in maatstaf kan de toeslagachterstand verschillend zijn voor de groep actieven en de groep niet-actieven. De toeslagachterstand wordt door het fonds individueel en cumulatief per pensioensoort bijgehouden. Tot 1 januari 2019 werd de toeslagachterstand gemaximeerd op de achterstand die was ontstaan maximaal 10 jaar voorafgaand aan het toeslagmoment. Vanaf 1 januari 2019 is deze maximering komen te vervallen. Het startpunt voor de vaststelling van de totale cumulatieve achterstand is nog wel gebaseerd op de voorheen geldende periode van 10 jaar en is vastgesteld op 1 januari 2011. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald. In 2019 is de cumulatieve achterstand per deelnemer berekend en ingelezen in het pensioenadministratiesysteem.

Indien in enig jaar inhaaltoeslag wordt toegekend, dan is het percentage van de inhaaltoeslag voor alle deelnemers gelijk, onafhankelijk van hun status. Het bedrag aan toeslagachterstand wordt verlaagd met het bedrag aan inhaaltoeslag. De toeslagachterstand mag niet negatief worden. De som van de inhaaltoeslagen is derhalve gemaximeerd op de cumulatieve toeslagachterstand per pensioensoort.

De voorwaardelijke toeslag wordt gefinancierd uit overrendementen gerealiseerd op de beleggingen van het fonds. De premie bevat geen expliciete opslag voor deze toeslag. Voor toekomstige toeslag wordt geen bestemmingsreserve gevormd.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten, pensioenaanspraken en pensioengrondslagen (van arbeidsongeschikten) worden aangepast. Onder het huidige FTK zijn strenge voorwaarden gesteld aan het verhogen van de pensioenaanspraken. Toeslagverlening is alleen toegestaan indien dit toekomstbestendig is. Dat betekent onder meer dat het fonds alleen de pensioenen mag verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Een volledig toeslag kan pas worden verleend bij een bepaalde streefgrens (per 31 oktober 2019: een beleidsdekkingsgraad van 122,4%). Bij het vaststellen of in enig jaar de middelen toereikend zijn om een toeslag toe te kennen is de beleidsdekkingsgraad dus een belangrijke indicator. Er wordt echter ook gekeken naar toekomstige ontwikkelingen, die direct of indirect van invloed kunnen zijn op de (toekomstige) financiële positie van het fonds.

Vanaf 2015 moet ook de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan DNB. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het fonds volledig kan indexeren met de prijsinflatie conform een toekomstbestendig indexatiebeleid. De reële dekkingsgraad van het fonds bedraagt ultimo 2019: 93,9% (2018: 96,2%).

VERMOGENSBEHEER EN VERMOGENSPOSITIE

Terugblik 2019

Algemene ontwikkelingen

De wereldeconomie liet in het grootste deel van 2019 een vertraging zien. Vooral de wereldhandel, de industriële productie en de investeringen stonden onder druk. In de VS bleef de arbeidsmarkt zich gedurende het hele jaar daarentegen redelijk tot goed ontwikkelen, waardoor ook de consumptiegroei nog op peil kon blijven. Pas in het vierde kwartaal leek de wereldeconomie voorzichtig uit te bodemen.

Voor een belangrijk deel werd de vertraging veroorzaakt door het drukkende effect op de bestedingen vanuit politieke onzekerheden. Daarbij ging het vooral om de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China. Nadat beide landen over en weer importheffingen aankondigden, werd pas aan het einde van het jaar een eerste akkoord gesloten. De onrust is hiermee echter nog niet volledig verdwenen. De de-escalatie van het handelsconflict tussen de VS en China was goed nieuws voor de opkomende wereld, in het bijzonder voor de economieën in Oost-Azië. In Latijns-Amerika en het Midden-Oosten leidden protesten tot beleidsonzekerheid, met negatieve gevolgen voor de directe groeivoorzichten en kapitaalstromen. De zwakte van de valuta's in de betrokken landen maakt het voor centrale banken moeilijker om te blijven versoepelen. In Europa speelde vooral de discussie rond de Brexit. Met de komst van de nieuwe Britse premier Boris Johnson leek aanvankelijk het risico van een No Deal toe te nemen, maar met de ruime verkiezingswinst van de Conservatieven in december nam dit risico sterk af.

In reactie op de politieke onrust en om preventief negatieve macro gevolgen te voorkomen, stopte de Fed niet alleen met renteverhogingen, maar voerde zelfs drie renteverlagingen door. Aan het eind van zijn termijn voerde ook de vertrekkende voorzitter van de Europese Centrale Bank (ECB) Mario Draghi een nieuwe ronde van versoepeling door. Daarnaast probeerden ook Chinese beleidsmakers de handelsrisico's deels goed te maken met maatregelen die de binnenlandse vraag een impuls moesten geven.

Financiële markten

De rentes op obligaties van ontwikkelde markten zijn in 2019 per saldo gedaald. Dit werd vooral veroorzaakt door per saldo zwakke macro cijfers, vrees voor een verdere groeivertraging vanwege de politieke onrust en de verwachting en daarna realisatie van extra steun van de centrale banken. De obligatierentes bereikten in augustus nieuwe dieptepunten. Zelfs zeer lange swap rates noteerden even onder de 0%. De afname van politieke risico's droeg daarna bij aan een opwaartse correctie van de rentes in het vierde kwartaal.

De extra stimulansen vanuit het monetaire beleid betekende een belangrijke steun voor financiële markten. Aandelen stegen met meer dan 30% tot nieuwe recordhoogtes, ondanks economische, bedrijf- en politieke onzekerheid. De handelsspanningen hadden vooral een negatief effect op het beleggerssentiment voor opkomende landen. Per saldo bleven hierdoor aandelen opkomende markten duidelijk achter. Naast de relatief veilige staatsobligaties sloten ook bedrijfsobligaties en vastgoed het jaar met hoge rendementen af.

Beleggingsbeleid

Het bestuur heeft investment beliefs geformuleerd. De investment beliefs vormen de algemene overtuiging van het fonds ten aanzien van beleggen en de houding ten aanzien van de risico's. De beginselen worden gebruikt als uitgangspunt ten aanzien van de verdere uitwerking van het beleggingsbeleid.

Het vermogen is wereldwijd belegd in vastrentende waarden, aandelen, beursgenoteerd vastgoed en grondstoffen. Een zeer beperkt gedeelte van het vermogen wordt aangehouden in de vorm van liquiditeiten.

In 2018 is het strategisch beleggingsbeleid herijkt middels een ALM-studie. Dit wordt gevolgd door een jaarlijkse SAA-studie. In 2019 zijn de normgewichten voor de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën gewijzigd ten opzichte van ultimo 2018. Het fonds heeft in 2019 twee nieuwe categorieën aan de portefeuille toegevoegd, Nederlandse woninghypotheken en obligaties van opkomende landen in lokale valuta. Hiertoe zijn de belangen in de Duration Matching fondsen en grondstoffen afgebouwd. Tevens is de allocatie naar bedrijfsobligaties opgehoogd ten koste van de Duration Matching fondsen.

Bij de besluitvorming is gebruik gemaakt van zogenaamde investment cases, waarmee het bestuur getoetst heeft of de betreffende categorie beleggingstechnisch waarde toevoegt aan de balans van het fonds en of de karakteristieken voldoende aansluiten bij de beleggingsovertuigingen van het fonds. In de loop van 2019 zijn fondsmanagers voor de nieuwe categorieën geselecteerd op basis van de door het bestuur opgestelde randvoorwaarden.

In onderstaande tabel worden de strategische beleggingsmix en de toegestane bandbreedtes getoond.

Categorie	Strategisch gewicht	Bandbreedte
Vastrentende waarden	57,5%	52,5% - 62,5%
Duration Matching Fondsen	40%	30% - 55%
Bedrijfsobligaties	7%	3,5% - 10%
Nederlandse hypotheek	8%	0% - 10%
Obligaties opkomende markten – lokale valuta	2,5%	0% - 5%
Liquiditeitsfondsen	0%	0% - 2,5%
Aandelen	30%	25% - 35%
Aandelen ontwikkelde markten	27%	22% - 32%
Aandelen opkomende markten	3%	0% - 6%
Beursgenoteerd vastgoed	10%	7,5% - 12,5%
Grondstoffen	2,5%	0% - 5%
Liquide middelen	0%	-/-1% - 2,5%

Er is geen sprake van een actief tactische asset allocatie beleid. Ter beheersing van het risico is een mechanische herbalanceringsprocedure afgesproken. Dit betekent dat de beleggingsmix bij een overschrijding van de bandbreedtes wordt geherbalanceerd. In geval van heftige marktbewegingen of andere uitzonderlijke omstandigheden kan het bestuur besluiten daarvan tijdelijk af te wijken.

In het derde kwartaal van 2019 was door marktontwikkelingen het belang in vastrentende waarden groter dan toegestaan. In lijn met het beleid is de vermogensverdeling middels verkopen van vastrentende waarden en aankopen van aandelen, vastgoed en grondstoffen weer in lijn gebracht met de normverdeling.

Het fonds dekt strategisch 75% van het renterisico van de pensioenverplichtingen af. Het fonds bepaalt periodiek wat de gewenste eigenschappen van de totale vastrentende portefeuille zijn en stelt op basis hiervan de gewichten van de verschillende beleggingsfondsen vast. In 2017 heeft het bestuur besloten om voor de afdekking van het renterisico gebruik te gaan maken van de DMR fondsen van NN IP. Daarnaast dragen ook de bedrijfsobligaties en het Nederlandse hypotheekfonds bij aan de renteafdekking.

De mate van renteafdekking per eind december 2019 bedraagt 74,7%, dit valt binnen de bandbreedtes van +/- 2,5% ten opzichte van de strategische renteafdekking (75%). Ter beheersing van het curverisico gelden bandbreedtes van 5%.

Het bestuur heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken. Het valutarisico van ontwikkelde landen wordt voor 75% afgedekt door gebruik te maken van beleggingsfondsen waarbij de valutarisico's binnen de fondsen worden afgedekt. Per eind december 2019 bedraagt de afdekking 70,1%, dit valt binnen de bandbreedtes van +/-5%. Het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt.

Beleggingsmix ultimo december 2019

Onderstaande tabel toont de marktwaarde en samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo december 2019.

	(x € 1.000)	in %	Strategische mix in %
Vastrentende waarden	237.040	54,3%	57,5%
Aandelen	142.176	32,6%	30,0%
Vastgoed	45.373	10,4%	10,0%
Grondstoffen	11.666	2,7%	2,5%
Liquide middelen	38	0,0%	0,0%
Totaal	436.293	100,0%	100,0%

Rendement beleggingsportefeuille 2019

2019 was een goed beleggingsjaar. De totale portefeuille behaalde een rendement van 23,8% (2018: -/-1,8%). Het benchmarkrendement bedroeg 20,7% (2018: -/-1,6%). In de onderstaande tabel staan de rendementen welke zijn behaald op de verschillende beleggingscategorieën.

	Rendement	Benchmark	Rendement	Benchmark
	2019*	2019	2018*	2018
Vastrentende waarden				
Totale vastrentende waarden excl. Obligaties opkomende markten	19,9%	18,5%	3,8%	4,4%
Obligaties opkomende markten**	1,73%	1,9%		
Aandelen				
Aandelen Ontwikkelde Markten	26,8%	25,9%	-/- 9,5%	-/- 8,9%
Aandelen Opkomende Markten	28,4%	20,6%	-/- 11,2%	-/- 10,3%
Beursgenoteerd vastgoed	23,3%	20,3%	-/- 7,0%	-/- 6,9%
Grondstoffen	5,2%	5,8%	-/- 12,6%	-/- 12,9%
Liquide middelen	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Totale portefeuille	23,8%	20,7%	-/- 1,8%	-/- 1,6%

* dit betreft netto rendementen.

** in deze categorie wordt met ingang van november 2019 belegd.

De vastrentende waarden (ofwel matching) portefeuille (waaronder staats- en bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheeklen aangevuld met renteswaps voor de afdekking van het renterisico) behaalde een rendement van 19,9%. Dit kwam vooral door de gedaalde rente. Het rendement was beter dan de benchmark.

De aandelenbeleggingen (inclusief de beleggingen in de vastgoedsector) lieten de hoogste rendementen zien. De geselecteerde actieve managers presteerden beter dan de benchmark. Ook het rendement van het passief beheerde aandelen ontwikkelde markten fonds was iets hoger dan de benchmark.

Obligaties opkomende landen (sinds twee maanden in de portefeuille) en grondstoffen bleven iets achter op de benchmark.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Conform art. 135, lid 4 van de Pensioenwet dient het fonds in zijn bestuursverslag te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Omdat de beleggingen plaatsvinden middels beleggingsfondsen, heeft het fonds geen (directe) invloed op het beleid binnen deze fondsen. Het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen wordt daarom geïmplementeerd middels de selectie en (periodieke) beoordeling van de vermogensbeheerders en beleggingsfondsen waarin wordt belegd. Het fonds hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

- | Het beleggingsbeleid voldoet aan de relevante wet- en regelgeving;
- | Alle vermogensbeheerders dienen de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) te hebben ondertekend en ESG-factoren mee te nemen in het beleggingsbeleid;
- | De vermogensbeheerders gaan de dialoog aan met de bedrijven waarin zij beleggen en oefenen het stemrecht op aandelen uit.

Alle vermogensbeheerders die door het fonds zijn aangesteld hebben de United Nations Principles for Responsible Investing (UNPRI) ondertekend. De basis van de UNPRI wordt gevormd door zes principes ten aanzien van verantwoord beleggen. De ambitie van de UNPRI is de integratie van Environmental, Social & Governance (ESG) factoren in het beleggingsbeleid.

Stemmen

Omdat het fonds via aandelenfondsen in aandelen belegt, is het (mede-)eigenaar van een groot aantal bedrijven. De vermogensbeheerders van deze aandelenfondsen zijn Northern Trust en Robeco. Zij stemmen namens het fonds op aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen in het beleggingsfonds. In 2019 is er binnen het Robeco opkomende landen aandelenfonds 1.247 keer gestemd op 113 aandeelhoudersvergaderingen, waarvan 265 keer tegen het advies van het management. Binnen het Robeco Sustainable Properties Equities fonds, is tijdens 59 aandeelhoudersvergaderingen op 652 agendapunten een stem uitgebracht. Hierbij is 59 keer afwijkend ten opzichte van het advies van de onderneming gestemd. Northern Trust heeft binnen het World Custom ESG Equity Fund tijdens 1.458 aandeelhoudersvergaderingen gestemd op 13.122 agendapunten. Op 7% van de agendapunten heeft de beheerder tegen het agendavoorstel gestemd.

Dialoog

Northern Trust en Robeco gaan de dialoog aan met een aantal bedrijven waarin wordt belegd ('engagement'). In 2019 is het Northern Trust ESG aandelenfonds via Hermes EOS de dialoog aangegaan met 780 bedrijven over thema's op het gebied van milieu, maatschappij, governance en strategie, risico en communicatie. Ook Robeco voert een actief engagementbeleid, gericht op milieu, sociale en governance kwesties. Zowel Robeco als Northern Trust zijn aangesloten bij het initiatief Climate Action 100+, waarin beleggers samenwerken en zo meer invloed kunnen uitoefenen op het klimaatbeleid van bedrijven.

Uitgesloten ondernemingen

Zowel Northern Trust als Robeco hanteren een uitsluitingsbeleid. Ultimo 2019 sluit Northern Trust ondernemingen uit op basis van vier criteria. Dit betreft producenten van controversiële wapens (33 uitgesloten ondernemingen), schenders van het VN Global Compact (15), tabaksproducenten (14) en ondernemingen die betrokken zijn bij delving van steen- of bruinkolen (22). Robeco past uitsluitingen toe op Global Compact (3), controversiële wapens (13), tabaksproducenten- en tabakstoeleveranciers (30) en ondernemingen met onwenselijk gedrag in de palmolie-sector (11 ondernemingen).

FINANCIËLE POSITIE

Dekkingsgraad en herstelplan

De financiële positie van het fonds wordt uitgedrukt in de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad. Alle beleidsmaatregelen worden gebaseerd op de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden.

Per 31 december 2018 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 117,9%. Dit was hoger dan de op dat moment vereiste dekkingsgraad van 115,1%, zodat het fonds geen herstelplan in hoefde te dienen.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2019 is 116,4%. Dit is hoger dan de op dat moment vereiste dekkingsgraad van 115,5%. Het is daarom niet nodig om in 2019 een actualisatie van het herstelplan in te dienen.

De stijging van de dekkingsgraad in 2019 is onder meer het gevolg van de positieve beleggingsresultaten die de negatieve invloed van de gedaalde marktrente overtroffen. De gedaalde marktrente heeft gezorgd voor een stijging van de technische voorzieningen. Het toekennen van een voorwaardelijke indexatie van 1,70% aan de actieven en 0,90% aan de inactieven zorgde eveneens voor een verhoging van de technische voorzieningen per 31 december 2019.

Dekkingsgraad

	31-12-2019	31-12-2018	31-12 2017	31-12 2016	31-12 2015
	%	%	%	%	%
Actuele dekkingsgraad	119,4	112,0	118,4	111,8	108,8
Beleidsdekkingsgraad	116,4	117,9	115,7	107,9	112,0
Vereiste dekkingsgraad	115,5	115,1	115,9	116,4	116,7
Premiedekkingsgraad	96,3	104,5	93,8	94,7	102,5

De vereiste dekkingsgraad zoals voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 115,5%. Ultimo 2019 is derhalve geen sprake van een tekortsituatie.

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2019 en 2018 en de wijzigingen daarin blijken uit het volgende overzicht (x €1.000):

	2019	2018
Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)	33.541	-19.624
Premie en koopsommen	-262	289
Reglementswijziging	-	-51
Sterfte	102	926
Resultaat op toeslagverlening	-4.058	-3.611
Omrekening overlevingstafel / wijziging actuariële grondslagen	3.748	3.130
Arbeidsongeschiktheid	-37	439
Mutaties / diversen	-18	50
Resultaat	33.016	-18.452

Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)

Hieronder valt het behaalde directe en indirecte beleggingsrendement ad € 83.873 en de benodigde interest voor de verplichtingen ad € 745 positief. Daarnaast had de daling van de rentetermijnstructuur in het boekjaar een negatief effect op de verplichtingen van € 51.077.

Premie en koopsommen

Het resultaat op de premie bestaat uit het verschil tussen aan de ene kant de bijdragen zoals deze van de werkgevers en werknemers in het boekjaar worden ontvangen en aan de andere kant het voor de tijdsevenredige opbouw van de pensioenaanspraken benodigde bedrag. Het bestuur heeft bepaald dat voor 2019 de doorsneepremie 31,5% van de pensioengrondslag bedraagt.

Toeslagverlening

In 2019 is een toeslag van 1,70% verleend aan de actieven en een toeslag van 0,90% aan de inactieven.

Omrekening overlevingstafel / wijziging actuariële grondslagen

Ten opzichte van vorig jaar zijn de correctiefactoren voor ervaringssterfte gewijzigd. In het verloop van de Technische Voorzieningen is per 31 december 2019 de omrekening naar de nieuwe correctiefactor inkomensklasse "Hoog" volgens Mercer ES 2019 verwerkt. Dit leidde tot een daling van de TV met 3.748. Bij vaststelling van de dekkingsgraad wordt eveneens vanaf 31 december 2019 uitgegaan van deze nieuwe correctiefactoren.

Kostendeekkende premie, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie

De kostendeekkende, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt (x €1.000):

	2019	2018
Kostendeekkende premie	8.754	7.875
Gedempte toetspremie	6.296	5.453
Feitelijke premie	7.433	7.147

De totale bijdrage van werkgever (4.955) en werknemers (2.478) bedraagt 31,5% (2018: 31,5%) van de pensioengrondslag.

De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt (x €1.000):

	2019	2018
Nominaal pensioeninkoop op marktwaaarde	7.011	6.396
Opslag voor uitvoeringskosten	684	462
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	1.059	1.017
	<u>8.754</u>	<u>7.875</u>

De samenstelling van de (gedempte) toetspremie is als volgt (x €1.000):

	2019	2018
Nominaal pensioeninkoop op marktwaaarde	2.890	2.555
Opslag voor uitvoeringskosten	684	462
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	445	411
Bijdrage voorwaardelijke onderdelen	2.277	2.025
	<u>6.296</u>	<u>5.453</u>

RISICOPARAGRAAF

Hieronder volgt eerst een beschrijving van de voornaamste risico's welke het fonds onderkent en vervolgens een beschrijving van de overige risico's welke door het fonds zijn geïdentificeerd.

Voornaamste risico's

De voornaamste risico's die het fonds onderkent zijn het renterisico en het zakelijke waardenrisico. Deze twee risico's zijn hieronder nader uitgewerkt. Daarnaast heeft het bestuur een analyse gemaakt van de impact van de uitbraak van het Covid-19 virus. Dit risico is hieronder eveneens uitgewerkt.

Renterisico

Het fonds loopt renterisico doordat de waarde van de beleggingen anders op rente veranderingen reageert dan de waarde van de verplichtingen van het fonds. Het renterisico neemt af naarmate de looptijd van de beleggingen meer overeenkomt met de looptijd van de verplichtingen. Het bestuur heeft ervoor gekozen om het renterisico van de verplichtingen te beperken, maar niet geheel af te dekken teneinde ook in tijden van stijgende rente en inflatie over financiële middelen te beschikken ten behoeve van de toeslagverlening op de pensioenen. Op basis van het gekozen risicoprofiel wordt het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 75% afgedekt (op marktwaarde).

Bij een niet volledige afdekking heeft een rentedaling een negatief effect op de dekkingsgraad en een rentestijging een positief effect. Ultimo 2019 was de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op marktwaarde) voor renteveranderingen als volgt:

Rente	-/- 1,5%	-/- 1,0%	-/- 0,5%	0,0%	+ 0,5%	1,0%	+ 1,5%
Dekkingsgraad (op marktwaarde)	102%	106%	110%	114%	118%	122%	127%

De mate van renteafdekking per eind december 2019 bedraagt 74,7%, dit valt binnen de bandbreedtes van +/- 2,5% ten opzichte van de strategische renteafdekking (75%). Omdat de rente in 2019 is gedaald, heeft het renterisico een negatieve impact gehad op de dekkingsgraad (op marktwaarde). Het feitelijk rendement van de matching portefeuille was iets hoger dan de doelstelling.

Het fonds heeft het risicobeleid in 2019 niet aangepast. Eens in de drie jaar wordt middels een ALM-studie de mate van renteafdekking onderzocht. De invulling van de renteafdekking is in 2019 wel gewijzigd. De nieuwe beleggingscategorie Nederlandse woninghypotheken is onderdeel van de matching portefeuille en draagt dus bij aan de mate van renteafdekking.

Zakelijke waardenrisico

Het zakelijke waardenrisico betreft het risico op een daling van de marktwaarde van aandelen en overige zakelijke waarden. Vanuit de verwachting van een positieve beloning voor dit risico op de lange termijn, wordt het zakelijke waardenrisico bewust aangegaan. In de ALM-studie en de jaarlijkse SAA-studie wordt de gewenste allocatie naar zakelijke waarden bepaald en nader ingevuld aan de hand van het gekozen risicoprofiel.

Door middel van de risicorapportage wordt middels een gevoeligheidsanalyse het zakelijke waardenrisico inzichtelijk gemaakt. Hierbij wordt inzicht gegeven in de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op marktwaarde) voor schokken op de zakelijke waarden portefeuille, bestaande uit aandelen, beursgenoteerd vastgoed, obligaties opkomende markten en commodities.

Ultimo 2019 was de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op marktwaarde) voor veranderingen in de marktwaarde van de zakelijke waarden als volgt:

Zakelijke waarden	-/- 50%	-/- 30%	-/- 10%	0,0%	+ 10%	+ 30%	+ 50%
Dekkingsgraad (op marktwaarde)	88%	98%	109%	114%	119%	129%	139%

In 2019 heeft de zakelijke waarden portefeuille een rendement behaald van 23,8%. Het fonds heeft het risicobeleid in 2019 niet aangepast naar aanleiding van de werkelijke impact van het zakelijke waardenrisico op het fonds. Eens in de drie jaar wordt middels een ALM-studie het beleggingsbeleid afgestemd op de risicohouding en de pensioenverplichtingen op de lange termijn. Op basis van de jaarlijkse SAA-studie is de samenstelling van de strategische portefeuille licht gewijzigd. De helft van de belegging in grondstoffen is vervangen door obligaties van opkomende landen. Dit betreft 2,5% van het totaal belegd vermogen.

Risico uitbraak Covid-19 virus

Zoals toegelicht in de paragraaf Verwacht en gepland voor 2020 (pagina 45) heeft de Covid-19-uitbraak negatieve gevolgen gehad voor de financiële situatie van het fonds. De schaal en de duur van deze pandemie blijven onzeker en zullen ook gevolgen hebben voor diverse activiteiten van het fonds. De belangrijkste risico's die voortvloeien uit de huidige onzekere situatie zijn:

- ┆ Een verslechterende financiële positie van het fonds: als gevolg van het Corona virus staan de financiële markten onder druk. Het bestuur ontvangt van de fiduciair manager wekelijks een overzicht van de ontwikkelingen in de beleggingsportefeuille en de impact daarvan op de dekkingsgraad van het fonds. Het bestuur heeft daarnaast specifiek aandacht besteed aan de uitvoering van het herbalanceringsbeleid en daarover weloverwogen besluiten genomen. Ook heeft het bestuur laten onderzoeken of eerder genomen beleggingsbesluiten nog steeds op een (kosten)efficiënte wijze konden worden geïmplementeerd.
- ┆ Een te lage beleids- of premiedekkingsgraad: er kan niet worden uitgesloten dat het fonds op basis van de beleidsdekkingsgraad per 30 juni 2020 (of per einde van een later kwartaal in 2020) in de situatie van een herstelplan terecht komt. Evenmin kan worden uitgesloten dat de premiedekkingsgraad in de loop van 2020 daalt beneden een met sociale partners afgesproken minimum. Het bestuur laat zich hierover periodiek adviseren door de actuaris.
- ┆ Incasso-risico: In diverse sectoren hebben werkgevers te maken met omzetverlies, met liquiditeitsproblemen tot gevolg. Het bestuur van het fonds heeft geen aanwijzingen voor liquiditeitsproblemen van de werkgever noch van de werkgever een verzoek om uitstel van premiebetaling ontvangen.
- ┆ Liquiditeitsrisico: de huidige situatie op de financiële markten kan er toe leiden dat het aanvullen van banksaldo's door middel van desinvesteringen niet tijdig kan plaatsvinden. De situatie kan ook leiden tot complicaties bij de uitvoering van beleggingstransacties. Dit heeft geleid tot verhoogde aandacht van het bestuur voor het eigen cash flow management en het managen van liquiditeit binnen de beleggingsportefeuille door de fiduciair manager.
- ┆ Interne beheersing binnen het fonds: de verplichting om vanuit huis te werken kan het fonds kwetsbaarder maken voor risico's van fouten of omissies. Dit risico is beheerst door het instellen van een tijdelijk Covid-19 management team dat dagelijks conference calls voert, de ontwikkelingen monitort en hierop tijdig kan inspelen. Tot nog toe hebben alle fondsactiviteiten, inclusief de bestuursvergaderingen, zonder vertraging doorgang kunnen vinden.
- ┆ Interne beheersing bij de pensioenadministrateur en fiduciair manager: het bestuur heeft zich ervan vergewist dat de partijen waaraan de primaire taken van het fonds zijn uitbesteed hun business continuity plannen hebben geactiveerd. Er wordt ook bij deze externe dienstverleners zoveel mogelijk thuis gewerkt en mensen die verantwoordelijk zijn voor dezelfde kritieke functies werken niet meer fysiek samen. Op deze manier kunnen de cruciale processen doorgaan.
- ┆ Juridische risico's: het digitaal vergaderen brengt mogelijk bepaalde risico's met zich mee, die door het tijdelijk Covid-19 management team zijn geanalyseerd en met het bestuur besproken.

Het monitoren van bovengenoemde risico's gebeurt doorlopend en wanneer dat nodig is, wordt er bijgestuurd. Financiële risico's, onder meer als gevolg van de aanhoudende onzekerheid op de financiële markten, maken dat de financiële positie van het fonds hoog op de agenda van het bestuur blijft staan. Daarnaast is het bestuur gefocust op het tijdig inschatten en mitigeren van risico's die samenhangen met nieuwe fasen in de situatie rondom de Covid-19 uitbraak.

Overige belangrijke risico's

Het bestuur onderkent onder andere de volgende overige risico's:

Marktrisico

Het marktrisico is het risico dat de marktprijzen van de beleggingen dalen. Het risico heeft betrekking op de portefeuille zakelijke waarden. Het risico van marktwaardebewegingen wordt op totaalniveau getoetst, omdat verschillende risico's elkaar kunnen versterken of juist diversifiërend werken. De belangrijkste beheersmaatregel is spreiding (diversificatie) van de portefeuille over beleggingscategorieën en regio's. Op basis van rendementsverwachtingen kiest het fonds bewust voor het nemen van marktrisico. Door middel van de ALM-studie wordt een inschatting gemaakt van de omvang en mogelijke impact. Het fonds maakt vervolgens een risico- en rendementsafweging welke de basis vormt voor het strategisch beleggingsbeleid. Gedurende het jaar monitort het fonds de tracking error ten opzichte van de verplichtingen (ofwel het dekkingsgraadirisico).

Inflatierisico

Het fonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de geïndexeerde pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Met betrekking tot de toeslagambitie van het fonds is het risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd wordt door een waardeverandering van de beleggingen. De toeslagambitie wordt in de ALM-studie getoetst. De haalbaarheidstoets verschaft inzicht in de verwachte toeslagrealisatie. Het beleggingsbeleid bevat geen instrumenten die specifiek tot doel hebben het inflatierisico af te dekken.

Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Het bestuur heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken:

- 1 om het balansrisico te minimaliseren wordt het valutarisico van ontwikkelde landen voor 75% afgedekt (uniform afdekkingspercentage);
- 1 er geldt een bandbreedte van 5%-punt rondom de gewenste afdekking van 75%;
- 1 het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt om beleggingstechnische redenen, de mindere liquiditeit en kosten;

Om het gewenste afdekkingspercentage van 75% te realiseren wordt een combinatie van EUR hedged en unhedged share classes van een of meerdere fonds(-en) in de gewenste verhouding met elkaar gecombineerd. Door middel van de risicorapportage wordt het valutarisico inzichtelijk gemaakt.

Kredietrisico

Onder kredietrisico wordt verstaan het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt. Uit rendementsoverwegingen bevat de portefeuille bewust kredietrisico. Er is een allocatie naar bedrijfsobligaties bepaald die aansluit bij het gekozen risicoprofiel. De benchmarkkeuze, zoals ten aanzien van de spreiding over categorieën en debiteuren, is hierbij van belang. Door middel van de risicorapportage wordt het kredietrisico inzichtelijk gemaakt. Voorafgaand aan de selectie van een fondsmanager stelt het bestuur de randvoorwaarden vast t.a.v. landen en/of sectoren en de kredietwaardigheidsratings.

Tegenpartijrisico

Bij het aangaan van transacties met externe partijen (o.a. derivatenposities en het gebruik van securities lending) wordt exposure opgebouwd bij tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden.

Het fonds neemt zelf geen derivatenposities in. Wel wordt binnen de beleggingsfondsen in derivaten gehandeld. Bij het afsluiten van de renteswaps wordt gebruik gemaakt van central clearing. Het tegenpartijrisico wordt binnen de beleggingsfondsen beheerst met behulp van restricties op de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van exposure over verschillende tegenpartijen en het maken van afspraken over de hoogte en kwaliteit van het onderpand.

Liquiditeitsrisico

Onder liquiditeitsrisico wordt verstaan het risico dat het fonds niet op korte termijn aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen. Het fonds acht het liquiditeitsrisico beperkt, omdat participaties in de beleggingsfondsen, met uitzondering van het hypotheekfonds, op dagbasis verhandelbaar zijn en er dus op korte termijn middelen vrijgemaakt kunnen worden. Voorts is ook van belang dat onderpandbehoefte uit hoofde van derivatenposities binnen de beleggingsfondsen worden opgevangen. Tot slot zijn de verwachte premie-inkomsten voor de komende jaren lager dan de verwachte uitkeringen en heeft het fonds een liquiditeitsbeleid vastgesteld.

Concentratierisico

Door gebrekkige spreiding kan concentratierisico ontstaan waarbij verliezen optreden doordat een te grote gevoeligheid bestaat naar één regio, sector of marktpartij. Bij het opstellen van het beleggingsbeleid wordt derhalve gediversifieerd over beleggingscategorieën, regio's en sectoren. Door middel van de risicorapportage wordt het concentratierisico inzichtelijk gemaakt.

Actief risico

Het risico dat een vermogensbeheerder door het voeren van een actief beleggingsbeleid een lager portefeuillerendement behaalt dan het rendement op de benchmark. Dit risico wordt beheerst door voor actief beheerde beleggingsinstellingen een grens te stellen aan de mate van afwijking, ofwel een maximale tracking error te hanteren. In de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt actief risico meegenomen.

Klimaatrisico

Het risico dat klimaatveranderingen een negatieve invloed hebben op de waarde van (delen van) de beleggingsportefeuille. In het kader van de eigenrisicobeoordeling zal het fonds in 2021 de klimaatrisico's voor de portefeuille in kaart brengen.

Operationeel risico

Operationeel risico met betrekking tot het beleggingsbeleid bestaat uit operationele fouten bij de fiduciair beheerder en fondsmanagers (buiten het mandaat handelen of het verrichten van onjuiste betalingen), frauderisico's, settlementrisico's en operationele fouten bij het fonds zelf (zoals het verrichten van onjuiste transacties). De beheersing van het operationeel risico bij de fiduciair beheerder en fondsmanagers vindt in het algemeen plaats middels het vierogen principe, een goede functiescheiding, frequente en gedetailleerde rapportages en periodieke evaluatie van beheersmaatregelen. Tevens verstrekt de fiduciair beheerder sinds 2018 een rapportage over de niet financiële risico's. Het bestuur van het fonds waarborgt de beheersing van het operationeel risico onder meer via de risicoanalyse, het uitbestedingsbeleid en de jaarlijkse evaluatie van de fiduciair beheerder en de monitoring van de fondsmanagers door Altis.

Actuariële risico's

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van lang leven, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Bij de berekening van de pensioenverplichtingen moet een voorspelling worden gedaan over het aantal jaren dat het pensioen vanaf de ingangsdatum wordt uitgekeerd. Als de levensverwachting stijgt, betekent dit dat er langer pensioen uitgekeerd moet worden (het zogeheten lang levenrisico). Hiervoor moet dan extra geld worden gereserveerd. Bij de berekeningen wordt gebruik gemaakt van de voorspellingen die door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) worden gepubliceerd.

Het fonds hanteert sinds 31 december 2018 de meest recente prognosetafel AG2018. Hierbij wordt een correctiefactor Inkomenscategorie "Hoog" (niveau 2019) van Mercer gehanteerd. Door toepassing van deze AG-prognosetafel met een adequate correctiefactor voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met de thans waarschijnlijk geachte toekomstige stijging van de levensverwachting.

Het overlijdensrisico betreft het risico dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen en het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het toekennen van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Eind 2013 heeft het bestuur in het kader van het aflopen van het bestaande herverzekeringscontract de mogelijkheden voor herverzekering onderzocht. Hierbij is gekozen voor volledige herverzekering. Hiertoe is een driejarig contract gesloten bij Zwitserleven te Amstelveen, ingaande op 1 januari 2014, waarbij sprake is van winstdeling. Per 1 januari 2017 is een nieuw contract met Zwitserleven afgesloten met een looptijd tot 31 december 2019. Het betreft een contract voor herverzekering van overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico, met winstdeling. Dit contract is per 1 januari 2020 verlengd voor een looptijd van vijf jaar.

Uitbestedingsrisico's

Het uitbestedingsrisico bevat onder meer het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat de uitvoerder niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Er kan daarnaast sprake zijn van operationele risico's bij de uitvoerder, bijvoorbeeld als gevolg van falende interne processen. Het fonds onderkent tevens dat er sprake kan zijn van een compliance of juridisch risico, bijvoorbeeld doordat de uitvoerder niet op de hoogte is van wijzigende wet- of regelgeving dan wel een reputatierisico als gevolg van onjuiste uitingen door de uitvoerder. Door middel van het uitbestedingsbeleid van het fonds worden dergelijke risico's beheerst, bijvoorbeeld door het eisen van een ISAE 3402 rapportage of vergelijkbare zekerheden, het maken van afspraken in de SLA en het zorgdragen voor voldoende countervailing power aan de zijde van het bestuur.

Het bestuur van het fonds toetst regelmatig of de manier waarop de uitbestede activiteiten of processen worden uitgevoerd in overeenstemming is met de gemaakte afspraken. Het bestuur doet dit onder meer door middel van het monitoren van de uitvoerders door middel van een jaarlijkse review van de ISAE 3402 verklaringen volgens een vast format en onder meer door de uitvoerders zo nodig te laten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de aanbevolen verbeteringen in de ISAE 3402 verklaring. Voorts wordt beschikt over maandelijkse en/of kwartaalrapportages van de uitvoerders, waarbij naast de gebruikelijke informatie ook periodiek wordt gerapporteerd over klachten en incidenten.

Compliance risico's

Het compliance risico omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van veranderende wet- en regelgeving wordt onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen wordt overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en de beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken in de uitvoeringsovereenkomsten met de uitvoeringsorganisatie over de inrichting en naleving van compliance aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld, die toeziet op de naleving van de gedragscode door onder meer het bestuur van het fonds. Achmea Pensioenservices N.V. en NN IP kennen hun eigen gedragscode en hebben een eigen compliance officer. Het bestuur heeft zich op de hoogte gesteld van deze gedragscodes. Jaarlijks worden bij de uitvoerders ook (nieuwe) complianceverklaringen opgevraagd ten aanzien van het beschikken over een gedragscode, een incidentenregeling, een klokkenluidersregeling en het hebben van een beleid ter voorkomen van belangenverstrengeling. Tevens wordt nagegaan of de betreffende partijen hun integriteitsbeleid kenbaar hebben gemaakt bij de relevante medewerkers.

Reputatierisico

Onder reputatierisico wordt het risico verstaan dat het fonds door het handelen reputatieschade lijdt bij belanghebbenden. Dit risico wordt beheerst door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij het doen van uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitsbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit, onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt en welke standpunten het fonds hierbij inneemt. Tenslotte legt het beleid de maatregelen vast om te voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

VERWACHT EN GEPLAND VOOR 2020

Uitbraak Covid-19 virus

Het voorjaar van 2020 staat in het teken van de uitbraak van het Covid-19 (Corona) virus. Wereldwijd zijn ingrijpende maatregelen getroffen om de verspreiding van dit virus onder controle te krijgen. Deze maatregelen hebben grote gevolgen voor de economie en de dagelijkse werkzaamheden. Het fonds was in staat om de eerste klappen van de Covid-19-uitbraak op te vangen. Ultimo april 2020 was de beleidsdekkingsgraad 115,2% en bevond het fonds zich nog niet in de situatie van een herstelplan. Dat betekent niet dat het bestuur niet voor grote uitdagingen kan komen te staan als de situatie langer voortduurt. In de risicoparagraaf (p.41) heeft het bestuur beschreven welke maatregelen reeds zijn genomen. Het bestuur zal voortdurend blijven afwegen of er een meer specifieke benadering nodig is, mede in de context van nadere richtlijnen vanuit de toezichthouders of de overheid. Daarbij kan onder meer worden gedacht aan het geven van bijzondere aandacht aan de beleggingsrichtlijnen, operationele processen, de communicatie met de deelnemers en gepensioneerden, de premie en het opstellen van een eventueel benodigd herstelplan.

Hoe de economie en de financiële markten zich verder gaan ontwikkelen is behoorlijk onzeker op dit moment. Echter de voorbereidingen, de werking van deze maatregelen tot nu toe en de goede financiële positie van het Fonds geven ons vertrouwen voor de toekomst.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison heeft het bestuursverslag 2019 vastgesteld in de vergadering van 16 juni 2020 en getekend op 23 juni 2020.

Oegstgeest, 23 juni 2020

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison
Het bestuur

H N. van Gijn
voorzitter

F.W.M. Steeman
secretaris

E. Voskuilen
bestuurslid

E.C. Megchelse
bestuurslid

J.J. Splinter
bestuurslid

J. van Klaveren
bestuurslid

C OORDEEL VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan (VO) heeft als hoofdtaak het (achteraf) toetsen van het door het bestuur van het pensioenfonds gevoerde beleid. Hierbij let het VO er met name op dat het bestuur een evenwichtige belangenafweging heeft gemaakt voor alle belanghebbenden. De belanghebbenden zijn de medewerkers van Avery Dennison, de gewezen deelnemers en de gepensioneerden.

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het VO op basis van de jaarstukken. In ons geval heeft het VO over het afgelopen jaar kennisgenomen van het concept bestuursverslag, rapport intern toezicht (visitatie), actuariael rapport 2019 (inclusief bijlagen), rapport waarmerkend actuaire over boekjaar 2019, beoordelingslijst prudent person boekjaar 2019. Het VO is eerder door het bestuur geïnformeerd met betrekking tot ontwikkelingen in 2019 in overlegvergaderingen op 18 mei 2020 en 2 juni 2020.

Het VO heeft de bevoegdheid om elk jaar een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, het uitgevoerde beleid van het afgelopen jaar en de beleidskeuzes voor de toekomst. Ook heeft het VO een aantal wettelijke adviesrechten. Deze hebben betrekking op verschillende gebieden, waaronder: beloningsbeleid, vorm en inrichting van het intern toezicht, communicatiebeleid, klachten- en geschillenprocedure, samenstelling van de premie, de uitvoeringsovereenkomst en continuïteit vraagstukken.

Onderwerpen oordeel en advies 2019

In 2019 zijn de volgende onderwerpen aan de orde geweest. Hieronder is in het kort aangegeven wat het onderwerp is, wat het oordeel is geweest van het VO en eventuele toelichting dan wel opmerkingen.

Onderwerp	Oordeel VO	Toelichting / Opmerkingen
Adviesaanvraag samenstelling visitatiecommissie SPAD	Positief	Het VO heeft positief geoordeeld over de samenstelling. Het VO heeft voor toekomstige benoemingen aandacht gevraagd voor een groter en diverser aanbod van potentiële kandidaten met betrekking tot achtergrond en ervaring.
Inhaal indexatie	n.v.t.	Het VO heeft met het fonds gesproken over het vermelden van de inhaalindexatie op de UPO. Dit is niet mogelijk aangezien dit geen 'harde' toezegging is en dit niet marktconform is.
Begroting 2019	n.v.t.	Het VO heeft het fonds verzocht inzicht te krijgen in de daadwerkelijk gemaakte kosten t.o.v de begroting. Het fonds heeft het VO dit inzicht gegeven.
Adviesaanvraag Beloningsbeleid SPAD	Positief	Het VO heeft positief geoordeeld over wijziging van het beloningsbeleid in verband met de IORP II wetgeving. Onder de gewijzigde regelgeving geldt dat het beloningsbeleid eveneens wordt toegepast bij derden waaraan werkzaamheden van het fonds zijn uitbesteed. In het nieuwe beleid is het aantal criteria uitgebreid waarbij het bestuur rekening houdt bij het vaststellen van het beloningsbeleid en zijn de bewoordingen wie onder de reikwijdte van het besluit valt aangepast (voornamelijk toevoegingen sleutelfunctie houders). Het VO heeft positief geadviseerd.

Naast bovenstaande onderwerpen heeft het VO tevens gesproken over:

- | Implementatie URM
- | Implementatie beleid inhaaltoeslagen
- | Nieuwe Digitale Klantbediening
- | Code Pensioenfonds
- | VO reglement
- | Gesprek visitatiecommissie (o.a. communicatieplan, proactieve houding VO)
- | IORP II
- | Zelfevaluatie VO
- | Budget 2019

Op basis van bovengenoemde informatie (stukken en besprekingen) komt het VO tot een positief oordeel met betrekking tot het handelen van het bestuur en het gevoerde beleid in 2019, alsmede de beleidsvoornemens voor de toekomst.

Toekomstgerichte opmerkingen en aanbevelingen

Het VO heeft de volgende opmerkingen en aanbevelingen. Hiertoe is het VO gekomen naar aanleiding van de gesprekken met het bestuur, de visitatiecommissie, de adviestrajecten en ontvangen stukken.

Kosten:

- | Het VO is tevreden dat de kosten van vermogensbeheer wederom zijn gedaald ten opzichte van voorgaande jaren. De positieve trend van de wijziging van een actieve naar een passieve beleggingsstrategie is hiermee nog steeds zichtbaar.
- | Het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden is licht gestegen wat positief is doordat de kosten per deelnemer lager kunnen worden. Echter, de totale uitvoeringskosten van het pensioenfonds zijn in 2019 met circa 5% gestegen waardoor de kosten per deelnemer toch hoger zijn ondanks een stijging van het aantal deelnemers. De genoemde stijging is veroorzaakt door een stijging van de kosten van pensioenbeheer. De kosten voor vermogensbeheer zijn in 2019 gedaald ten opzichte van 2018.
- | Het VO vraagt aandacht aan het bestuur om de te verwachte kosten gedurende het jaar in de gaten te blijven houden en waar nodig gedurende het jaar bij te sturen om onverwachte kostenstijgingen te kunnen voorkomen.

Communicatie & strategie:

- | Het VO vraagt de aandacht voor de leesbaarheid van de documenten en communicatie vanuit het fonds, waaronder het jaarverslag. Een voorbeeld hiervan zou bijvoorbeeld een definitielijst of lijst met toelichting van afkortingen zijn.
- | Het VO is tevreden met de implementatie van de nieuwe digitale klantbediening. Dit is een positieve stap vooruit in de transparantie en begrijpbaarheid van de communicatie vanuit het fonds.
- | Het VO vraagt aandacht voor de strategische aspecten van het communicatie plan. Een duidelijke uitwerking van de doelen en de meetbaarheid van deze doelen.

Het VO is positief over de samenwerking met het bestuur van het pensioenfonds. Door het VO gevraagde informatie wordt over het algemeen volledig en tijdig verstrekt aan het VO. Ook wordt het VO tijdig door het bestuur van het pensioenfonds geïnformeerd over lopende zaken. Het VO heeft zichzelf als doel gesteld om over 2020 een meer proactieve houding aan te nemen met betrekking tot opvragen informatie en toelichting.

Oegstgeest, 2 juni 2020

Het Verantwoordingsorgaan

S.J. Aelberts
namens werknemers

C.J.C. van Deuren
namens werkgever

G. Tent
namens gepensioneerden

Reactie van het bestuur

Het bestuur is verheugd over het positieve oordeel van het Verantwoordingsorgaan. In het verslagjaar heeft het bestuur veel aandacht besteed aan de genoemde punten. Gezien de ontwikkelingen op dit gebied heeft het bestuur wederom aandacht besteed aan de kosten. Zonder onverwachte ontwikkelingen in de 2e jaarhelft van 2020 is de trend van stijgende kosten inmiddels gekeerd.

Het bestuur heeft kennisgenomen van de overige aandachtspunten van het Verantwoordingsorgaan en waardeert de proactieve houding. Wij zijn er van overtuigd dat de wisselwerking tussen Verantwoordingsorgaan en het bestuur de kwaliteit van de uitvoering, communicatie en governance ten goede komt.

D VERSLAG VAN DE VISITATIECOMMISSIE

VERSLAG VAN DE VISITATIECOMMISSIE

Samenvatting verslag van de visitatiecommissie

De visitatiecommissie (hierna VC) heeft haar rapport opgesteld met bevindingen, oordelen en aanbevelingen naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Avery Dennison over het jaar 2019. De taak van de VC bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het bestuur van het fonds, op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De VC volgt bij het uitvoeren van haar rol de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector.

Deze samenvatting bevat de belangrijkste aanbevelingen van de VC. Voor een volledig overzicht van de bevindingen, oordelen en aanbevelingen verwijst de VC naar het visitatierapport over het kalenderjaar 2019.

De VC vindt dat het bestuur zorgvuldig de belangen afweegt bij besluitvorming, goed in staat is om zijn taken uit te voeren en op een evenwichtige wijze functioneert. Het bestuur is voldoende deskundig en in staat om de hoge werklast te beheersen.

Zonder aan dit oordeel af te doen beveelt de VC wel aan om actief de mogelijkheden te onderzoeken in het kader van de continuïteit van de bezetting van het bestuur, mede in het licht van het feit dat een aantal bestuursleden al lang in functie is. Gezien de wijzigingen in de governance als gevolg van de implementatie van IORP II beveelt de VC ook aan maatregelen te treffen om de kwaliteit en slagkracht van de Beleggingsadvies Commissie en de IRM-commissie op peil te houden. Verder beveelt de VC aan structureel ruimte te creëren voor strategische onderwerpen tijdens bestuursvergaderingen en triggers te formuleren die aanleiding geven om de toekomstscenario's voor het Fonds op de middellange-, en lange termijn te actualiseren.

Op dit moment is de VC het met het bestuur eens dat het Fonds relatief gezond is en de governance robuust is.

Ten aanzien van het beleggingsbeleid beveelt de VC aan te evalueren waarom het bestuur er in 2019 voor koos een productkeuze te laten prevaleren boven de eerder opgestelde investment beliefs en deze beliefs naar aanleiding daarvan aan te passen, en na te gaan in hoeverre dat een weerslag heeft naar toekomstige vergelijkbare situaties. Verder moedigt de VC het bestuur aan om slagvaardig vervolg te geven aan de stappen die zijn gezet om tot een eigen ESG-beleid te komen.

Ook beveelt de VC aan het communicatiebeleid prominenter op de bestuurlijke agenda te zetten en de effectiviteit van het huidige communicatiebeleid te toetsen.

De visitatiecommissie:

Mevrouw A.J.E.M. Vollenbroek (voorzitter)

De heer H.J.W.M. Peters

De heer J. Koelewijn

Reactie van het bestuur

Het bestuur wil de leden van de visitatiecommissie bedanken voor de professionele wijze waarop de visitatie 2019 is uitgevoerd. De aanbevelingen in het visitatierapport zijn wederom van toegevoegde waarde voor het fonds. Het bestuur gaat ieder jaar serieus met deze aanbevelingen om. Hiervoor wordt een aparte actielijst bijgehouden.

Het bestuur dankt de leden van de Visitatiecommissie voor de tijd die ze voor deze visitatie hebben vrijgemaakt.

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

		2019	2018
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)	436.293	353.961
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(2)	334	295
Vorderingen en overlopende activa	(3)	110	43
Overige activa	(4)	277	367
		<u>437.014</u>	<u>354.666</u>

PASSIVA

Reserves	(5)	70.998	37.982
Technische voorzieningen voor risico fonds	(6)	365.084	315.907
Overige schulden en overlopende passiva	(7)	932	777
		<u>437.014</u>	<u>354.666</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

	2019	2018
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad	119,4	112,0
Beleidsdekkingsgraad	116,4	117,9

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2019	2018
BATEN			
Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)	(8)	7.433	7.147
Beleggingsresultaten	(9)	83.873	-6.866
		<u>91.306</u>	<u>281</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(10)	8.436	8.148
Pensioenuitvoeringskosten	(11)	936	705
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(12)		
Pensioenopbouw		6.818	6.220
Toeslagverlening		4.058	3.611
Rentetoevoeging		-746	-795
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-8.422	-8.120
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-59	-67
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		704	53
Wijziging marktrente		51.086	13.556
Wijziging actuariële uitgangspunten		-3.748	-3.130
Overige wijzigingen		-514	-1.671
		<u>49.177</u>	<u>9.657</u>
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(13)	-39	-30
Saldo waardeoverdrachten	(14)	-599	-80
Herverzekeringen	(15)	379	333
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>58.290</u>	<u>18.733</u>
Saldo van baten en lasten		<u>33.016</u>	<u>-18.452</u>
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		<u>33.016</u>	<u>-18.452</u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2019	2018
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	7.497	7.173
Ontvangen bedragen herverzekeringen	28	71
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	604	175
Betaalde pensioenuitkeringen	-8.427	-8.134
Betaalde bedragen herverzekeringen	-461	-392
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-16	-68
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-856	-699
	<u>-1.631</u>	<u>-1.874</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	135.472	208.642
Betaald inzake aankopen beleggingen	-138.829	-208.130
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	3.081	2.834
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	2.346	-994
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-529	-1.030
	<u>1.541</u>	<u>1.322</u>
Mutatie liquide middelen	<u>-90</u>	<u>-552</u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2019	2018
Liquide middelen per 1 januari	367	919
Mutatie liquide middelen	-90	-552
Liquide middelen per 31 december	<u>277</u>	<u>367</u>

4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison, statutair gevestigd te Oegstgeest, Willem Einthovenstraat 11, is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het mission statement, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41166415.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, specifiek richtlijn RJ610.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van voorgaand verslagjaar.

Schattingswijziging

Aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte

De algemene sterftekansen die volgen uit Prognosetafel AG2018 worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Het fonds gebruikt hiervoor de ervaringssterfte gepubliceerd door Mercer (tabel: 2019 Hoog; 2018: 2016 Hoog). De aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen van € 3.748.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, de euro is de functionele valuta.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op reële waarde.

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde, tenzij anders is vermeld. Na eerste verwerking worden deze gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Voor zover noodzakelijk, wordt op activa een voorziening voor mogelijke oninbaarheid in mindering gebracht.

Opname in de balans en staat van baten en lasten

Een actief is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een verplichting is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een actief of verplichting is niet (meer) in de balans opgenomen:

- ┆ Als door een transactie (nagenoeg) alle toekomstige economische voordelen en (nagenoeg) alle risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.
- ┆ Vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Hierdoor kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties", die zowel een actief als een passief kan zijn.

Baten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermeerdering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Lasten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermindering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een actief en een verplichting zijn gesaldeerd (netto) opgenomen, als er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen én de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De hiermee samenhangende rentebaten en rentelasten zijn eveneens gesaldeerd opgenomen.

Reële waarde

Activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders is aangegeven.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d., zijn als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde.

Baten en lasten uit transacties in vreemde valuta's zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2019	31-12-2018
US dollar	1,12	1,14
Britse pond	0,85	0,90
Japanse yen	121,99	125,42
Hong Kong dollar	8,75	8,95
Australische dollar	1,60	1,62
Canadese dollar	1,46	1,56
Noorse kroon	9,86	9,90
Zweedse kroon	10,51	10,14
Singaporese dollar	1,51	1,56
Zuid Koreaanse won	1298,12	1.275,53

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen van dat soort beleggingen.

(Reële) waardebepaling

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het fonds.

Aandelen

Aandelen worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet-beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Overige beleggingen

Onder overige beleggingen worden opgenomen die beleggingen die niet als een van de hiervoor opgesomde beleggingen geclassificeerd kunnen worden. Tevens worden onder de overige beleggingen opgenomen nog af te wikkelen beleggingstransacties en liquide middelen die beheerd worden door de vermogensbeheerder.

De overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde.

Securities lending

Het fonds participeert niet direct in securities lending. Binnen beleggingsfondsen kan sprake zijn van securities lending.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Deze post betreft de waarde van de herverzekeringspolissen bepaald op de contante waarde van de herverzekerde aanspraken berekend tegen dezelfde grondslagen als van toepassing op de voorziening pensioenverplichtingen, met uitzondering van de gehanteerde pensioenleeftijd, die op grond van de overeenkomsten met de herverzekerders nog gedeeltelijk gebaseerd is op 65 en 67 jaar.

De herverzekering van de risico's van overlijden en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid zijn ondergebracht bij Zwitserleven te Amstelveen. Het contract is ingegaan op 1 januari 2017 en liep tot 31 december 2019. Dit contract is per 1 januari 2020 verlengd voor een looptijd van vijf jaar. Er wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekerders.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder beleggingen.

Reserves

De algemene reserve dient voor het dekken van algemene risico's en financiering van eventuele toeslagverlening. Jaarlijks wordt, nadat de technische voorziening op een voldoende peil is gebracht, het resultaat van het fonds ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve gebracht.

Technische voorzieningen voor risico fonds

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2019:

Rekenrente

De door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo boekjaar met gebruikmaking van een Ultimate Forward Rate. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (20 jaar tot 60 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd. Voor verplichtingen korter dan 20 jaar geldt de rentetermijnstructuur op marktrente.

Overlevingsgrondslagen

Er wordt gebruik gemaakt van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafels AG2018, startjaar 2020 (2018: startjaar 2019). De Prognosetafels zijn gebaseerd op cijfers over de gehele bevolking, terwijl de werkende bevolking over het algemeen langer dan gemiddeld leeft. Voor een juiste waardering van de pensioenverplichtingen dient ook rekening te worden gehouden met dit verschil in levensverwachting. Dit wordt ervaringssterfte genoemd. Het fonds gebruikt hiervoor de ervaringssterfte gepubliceerd door Mercer (tabel: 2019 Hoog; 2018: 2016 Hoog).

Partnerfrequentie

Zoals gepubliceerd bij de overlevingstafels van het AG over de waarnemingsperiode 1980-1985. Op de pensioenrichtleeftijd is de partnerfrequentie gelijk aan 1. Deelnemers na pensionering: de werkelijke burgerlijke staat.

Leeftijdsverschil man-vrouw

De partner van een mannelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar jonger te zijn; de partner van een vrouwelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar ouder te zijn.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

Voor de dekking van het latent wezenpensioen wordt een opslag van 2% gehanteerd op de technische voorzieningen van het niet ingegane nabestaandenpensioen van actieve, premievrije en arbeidsongeschikte deelnemers.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

De schadereserve voor arbeidsongeschikte deelnemers met premievrije pensioenopbouw is gelijk aan de technische voorzieningen voor de toekomstig nog op te bouwen aanspraken. Voor ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen wordt de contante waarde van de toekomstige uitkeringen aan de technische voorzieningen toegevoegd.

Opslag excassokosten

3% van de voorziening pensioenverplichtingen.

Opslag voor premievrijstellingsrisico

3% van de contante waarde van de jaarinkoop.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt die overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kunnen uitoefenen.

Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

Dekkingsgraad

De (actuele) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Met ingang van 31 december 2014 heeft DNB aanvullend een beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Conform de aanwijzingen rapporteert het fonds de beleidsdekkingsgraad als het voortschrijdende gemiddelde van de gerapporteerde dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden. Ultimo 2019 bedroeg deze 116,4% (2018: 117,9%).

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn sterk gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten zijn opgenomen in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Directe beleggingsopbrengsten zijn rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten, e.d. Dividend is verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Indirecte beleggingsopbrengsten zijn gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten:

- ┆ Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen.
- ┆ Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen.
- ┆ Verkoopkosten zijn verantwoord als onderdeel van de herwaarderingskosten.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

Pensioenopbouw

Pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken toegekend in het verslagjaar.

Toeslagverlening

In december 2019 heeft het bestuur besloten om per 1 januari 2020 een toeslag te verlenen. Ultimo 2019 is hiervoor een stelpost ad € 4.058 in de TV opgenomen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen zijn vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De afname van de voorzieningen is het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van pensioenen in het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 3% van de contante waarde van de pensioenopbouw toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3% van de contante waarde van de uitkeringen en afkopen vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder deze post.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Mutatie technische voorzieningen uit hoofde van wijziging actuariële grondslagen heeft betrekking op de wijziging van de correctiefactoren voor ervaringssterfte.

Saldo waardeoverdrachten

Dit is het saldo van overgenomen en overgedragen pensioenaanspraken.

Herverzekeringen

Het fonds heeft de herverzekering van de risico's van overlijden en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid ondergebracht bij Zwitserleven te Amstelveen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode:

- ┆ Alle ontvangsten en uitgaven zijn hierbij als zodanig gepresenteerd.
- ┆ Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2019	33.677	94.324	200.646	25.314	353.961
Aankopen	3.635	22.161	103.853	9.180	138.829
Verkopen	-	-	-113.949	-21.523	-135.472
Overige mutaties	-110	-30	-48	-2.158	-2.346
Waardemutaties	8.171	25.721	46.538	891	81.321
Stand per 31 december 2019	45.373	142.176	237.040	11.704	436.293

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2018	31.135	124.960	187.965	18.089	362.149
Aankopen	14.285	162.366	10.950	20.529	208.130
Verkopen	-8.960	-180.572	-6.000	-13.110	-208.642
Overige mutaties	-103	-280	52	1.324	993
Waardemutaties	-2.680	-12.150	7.679	-1.518	-8.669
Stand per 31 december 2018	33.677	94.324	200.646	25.314	353.961

Reële waarde

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

- 1 Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden en banktegoeden.
- 1 Onafhankelijke taxaties worden toegepast voor de waardering van onroerend goed in bezit van het fonds. Alle vastgoedobjecten worden jaarlijks getaxeerd door externe taxateurs waarvan de onafhankelijkheid ten opzichte van de waardering onbetwist is. De juistheid en volledigheid van de gebruikte informatie voor de taxatie wordt gecontroleerd.
- 1 De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- 1 Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een onafhankelijk accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het fonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt.

- Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden. Hieronder vallen de equity linked swaptions en inflations swaps, swaptions, options OTC en de deelnemingen.

Waarderingsystematiek op basis van RJ 290

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2019						
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	45.373	-	45.373
Aandelen	-	-	-	142.176	-	142.176
Vastrentende waarden	-	-	-	237.040	-	237.040
Overige beleggingen	38	-	-	11.666	-	11.704
Totaal	38	-	-	436.255	-	436.293
	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2018						
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	33.677	-	33.677
Aandelen	-	-	-	94.324	-	94.324
Vastrentende waarden	-	-	-	200.646	-	200.646
Overige beleggingen	9.780	-	-	15.534	-	25.314
Totaal	9.780	-	-	344.181	-	353.961

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Indirect vastgoed - beursgenoteerd	46.530	31.436
Overig	-1.157	2.241
	<u>45.373</u>	<u>33.677</u>

Het fonds belegt in niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen beleggen voornamelijk in beursgenoteerd vastgoed. De categorie Overig bestaat uit voornamelijk uit derivaten en liquiditeitsposities.

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Aandelenbeleggingsfondsen	<u>142.176</u>	<u>94.324</u>

De aandelen zijn niet-beursgenoteerd en betreffen participaties in beleggingsfondsen. De beleggingsfondsen beleggen voornamelijk in beursgenoteerde aandelen.

Binnen de beleggingsfondsen kan sprake zijn van securities lending en collateral management.

Vastrentende waarden

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Staatsleningen	100.140	76.257
Obligatiebeleggingsfondsen	360	-
Hypotheken	30.361	95
Credits	25.605	21.060
Liquide middelen/termijndeposito's	95.842	119.231
Overig	-15.268	-15.997
	<u>237.040</u>	<u>200.646</u>

De vastrentende waarden betreffen participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen. De categorie Overig bevat derivaten, liquiditeitsposities en overige posten.

Binnen de beleggingsfondsen kan sprake zijn van securities lending en collateral management.

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Liquide middelen	33	2.156
Nog af te wikkelen transacties	-	36
Commodities	11.666	15.535
Geldmarktfondsen	5	7.587
	<u>11.704</u>	<u>25.314</u>

2. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2019	2018
Verloopoverzicht herverzekeringsdeel technische voorzieningen:		
Stand per 1 januari	295	265
Benodigde intrest	-1	-1
Vrijval uitkering herverzekering	-10	-16
Wijziging rentetermijnstructuur	9	4
Overige	41	43
	<u>334</u>	<u>295</u>

Het gehele bedrag heeft een resterende looptijd van langer dan één jaar.

De kredietwaardigheid van de herverzekeraars is beoordeeld bij aanvang of verlenging van het contract.

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2019	31-12-2018
Verzekeringsmaatschappijen	57	43
Te vorderen premies werkgever	13	-
Herverzekering via werkgever	40	-
	<u>110</u>	<u>43</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. Overige activa

	31-12-2019	31-12-2018
Liquide middelen	<u>277</u>	<u>367</u>

Onder de liquide middelen zijn opgenomen de tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

PASSIVA

5. Reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2019	37.982
Uit bestemming saldo van baten en lasten	33.016
Stand per 31 december 2019	70.998
	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2018	56.434
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-18.452
Stand per 31 december 2018	37.982

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	436.082	119,5	353.889	112,0
Af: technische voorzieningen	365.084	100,0	315.907	100,0
Eigen vermogen	70.998	19,5	37.982	12,0
Af: vereist eigen vermogen	56.432	15,5	47.589	15,1
Vrij vermogen	14.566	4,0	-9.607	-3,1
Minimaal vereist eigen vermogen	15.037	4,1	13.267	4,2
Actuele dekkingsgraad		119,4		112,0
Beleidsdekkingsgraad		116,4		117,9

De vermogenspositie van het fonds ultimo 2019 kan worden gekarakteriseerd als voldoende, omdat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de vereiste dekkingsgraad en hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model inclusief buffer voor actief beheer.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad is als volgt:

	2019	2018
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	112,0	118,4
Nieuwe aanspraken	-0,3	-0,3
Uitkeringen	0,3	0,5
Toeslagverlening	-1,2	-1,4
Wijziging RTS	-15,6	-5,0
Beleggingsresultaat	27,0	-1,8
Overige oorzaken	-2,8	1,6
Dekkingsgraad per 31 december	119,4	112,0

Uit dit overzicht blijkt dat de stijging van de dekkingsgraad in het boekjaar met name is veroorzaakt door het positieve beleggingsresultaat, die groter was dan de invloed van de gedaalde rente.

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2019	2018
Stand per 1 januari	315.907	306.250
Pensioenopbouw	6.818	6.220
Toeslagverlening	4.058	3.611
Rentetoevoeging	-746	-795
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-8.422	-8.120
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-59	-67
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	704	53
Wijziging marktrente	51.086	13.556
Wijziging actuariële uitgangspunten	-3.748	-3.130
Overige wijzigingen	-514	-1.671
Stand per 31 december	365.084	315.907

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds:

	31-12-2019		31-12-2018	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	437	104.283	426	83.793
Gewezen deelnemers	1.061	122.984	1.049	105.351
Pensioengerechtigden	644	137.817	620	126.763
	2.142	365.084	2.095	315.907

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het fonds betreft een uitkeringsovereenkomst. Het pensioenreglement bevat toezeggingen van ouderdomspensioen ingaande op een leeftijd van 68 jaar, een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen op basis van een voorwaardelijk geïndexeerd middelloonsysteem.

Toeslagverlening

De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur. De toeslagverlening in een jaar is voorwaardelijk. In 2019 is een toeslag per 1 januari 2020 verleend.

Er is geen recht op toekomstige toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Het fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen.

Toeslagverlening actieven

Per 1 januari 2020 zijn de pensioenrechten van actieven verhoogd met 1,70% (per 1 januari 2019: 1,42%).

Toeslagverlening van ingegane en premievrije pensioenen

Per 1 januari 2020 zijn de pensioenrechten van ingegane en premievrije pensioenen verhoogd met 0,90% (per 1 januari 2019: 1,06%).

7. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2019	31-12-2018
Schuld aan werkgevers (afrekening voorschotpremies)	242	165
Waardeoverdrachten	16	27
Uitkeringen	102	102
Inhoudingen uitkeringen	184	175
Te betalen kosten	388	308
	<u>932</u>	<u>777</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De vereiste dekkinggraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	31-12-2019	31-12-2018
Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen	365.084	315.907
Buffers:		
S1 Renterisico	1.736	4.315
S2 Risico zakelijke waarden	50.692	43.679
S3 Valutarisico	10.040	6.234
S4 Grondstoffenrisico	3.685	3.178
S5 Kredietrisico	5.374	1.178
S6 Verzekeringstechnisch risico	10.666	8.863
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	2.147	1.747
Diversificatie effect	-27.908	-21.605
Totaal S (vereiste buffers)	56.432	47.589
Vereist pensioenvermogen naar artikel 132 van de Pensioenwet	421.516	363.496
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	436.082	353.889
Surplus/Tekort	14.566	-9.607

Bij de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe inclusief buffer voor actief beheer. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix in de evenwichtssituatie.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagenbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Verschillende risico's kunnen elkaar versterken of werken juist diversifiërend. Om die reden wordt het risico van marktwaardebewegingen op totaalniveau getoetst. Gewenste risico's worden meegenomen in de ALM-studie. Het betreft de risico's waarbij gekozen wordt op basis van risico/rendementverwachtingen. Dit geldt niet voor 'ongewenste' risico's. Tot die laatste behoren liquiditeitsrisico, concentratierisico en tegenpartijrisico. Bij het door het fonds geïmplementeerde onafhankelijke risicomonitoring wordt vervolgens op basis van het dekkingsgraadrisico en tracking error beoordeeld of het risico van het fonds binnen de bandbreedtes beweegt.

S1 Renterisico

Het fonds loopt renterisico doordat de waarde van de beleggingen anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de verplichtingen van het fonds. Het bestuur heeft ervoor gekozen het renterisico van de verplichtingen te beperken, maar niet geheel af te dekken teneinde ook in tijden van stijgende rente en inflatie over financiële middelen te beschikken ten behoeve van de toeslagverlening op de pensioenen. Op basis van het gekozen risicoprofiel wordt het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 75% afgedekt (op marktwaarde). Op maandbasis ontvangt het fonds van de vermogensbeheerder een overzicht met het percentage renteafdekking op basis van benchmark durations en portefeuille durations, zowel op marktwaarde als UFR. Ieder kwartaal wordt de effectiviteit van de rentehedge beoordeeld alsmede het curverisico geanalyseerd. De netto impact van renteveranderingen op de dekkingsgraad worden in de risicorapportage inzichtelijk gemaakt.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2019		31-12-2018	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden voor derivaten	237.040	3,1	200.646	1,4
Vastrentende waarden na derivaten	237.040	25,9	200.646	22,6
Totaal beleggingen na derivaten	436.293	14,1	353.961	13,3
Technische voorzieningen	365.084	20,1	315.907	19,1

Op balansdatum is de duration van de beleggingen korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad zal dalen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	-	-	21.859	10,9
Resterende looptijd > 5 jaar	237.040	100,0	178.787	89,1
	<u>237.040</u>	<u>100,0</u>	<u>200.646</u>	<u>100,0</u>

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die worden veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsportefeuille.

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa excl Groot Brittannië	7.208	15,9	4.596	13,7
Noord-Amerika	26.407	58,1	16.178	47,9
Azië exclusief Japan	11.553	25,5	5.210	15,5
Japan	393	0,9	3.523	10,5
Emerging markets	512	1,1	534	1,6
Groot Brittannië	215	0,5	1.395	4,1
Overig	-915	-2,0	2.241	6,7
	45.373	100,0	33.677	100,0

Ten opzichte van 2018 is de regio Groot Brittannië separaat weergegeven. De vergelijkende cijfers zijn aangepast.

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	23.150	16,3	16.468	17,5
Nijverheid en industrie	11.334	7,8	8.162	8,6
Duurzame consumentengoederen	16.194	11,4	10.769	11,4
Niet-duurzame consumentengoederen	9.444	6,6	6.888	7,3
Energie	7.238	5,1	4.862	5,2
Gezondheidszorg	16.420	11,6	11.689	12,4
Informatie technologie	25.599	18,0	15.477	16,4
Basismaterialen	5.831	4,1	4.283	4,5
Vastgoed	4.778	3,4	3.238	3,4
Telecommunicatie	12.022	8,5	8.458	9,0
Nutsbedrijven	4.336	3,1	3.286	3,5
Overig	2.497	1,8	1.273	1,4
Overige beleggingen	3.333	2,3	-529	-0,6
	142.176	100,0	94.324	100,0

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Mature markets	125.432	88,2	86.179	91,4
Emerging markets	13.411	9,5	8.674	9,2
Overig	3.333	2,3	-529	-0,6
	142.176	100,0	94.324	100,0

S3 Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Het fonds heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken. Om het balansrisico te minimaliseren wordt het valutarisico van ontwikkelde landen voor 75% afgedekt (uniform afdeckingspercentage). Het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt om beleggingstechnische redenen (de mindere liquiditeit en kosten). Om het gewenste afdeckingspercentage van 75% te realiseren wordt een combinatie van EUR hedged en unhedged share classes van een of meerdere fonds(-en) in de gewenste verhouding met elkaar gecombineerd.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2019	Nettopositie na afdekking 2018
EUR	251.983	124.324	376.307	294.779
AUD	5.660	-4.463	1.197	2.393
CAD	5.730	-4.145	1.585	2.477
CHF	3.660	-2.603	1.057	1.440
GBP	7.863	-6.031	1.832	1.678
HKD	6.058	-2.843	3.215	7.104
SEK	1.904	-1.355	549	896
JPY	15.784	-11.722	4.062	2.564
USD	120.383	-87.801	32.582	24.862
SGD	2.935	-1.970	965	1.143
Overige	14.333	-1.391	12.942	14.625
	<u>436.293</u>	<u>-</u>	<u>436.293</u>	<u>353.961</u>

S4 Grondstoffenrisico

Het fonds loopt het risico dat de waarde van de beleggingen in grondstoffen (commodities) daalt. In het standaardmodel is een berekening van de gevoeligheid van het eigen vermogen voor waardedaling van de grondstoffen voorgeschreven. Het grondstoffenrisico wordt hierbij berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in grondstoffen van 30%. Het fonds heeft eind 2019 € 11.666 (2018: € 15.535) belegd in grondstoffen.

S5 Kredietrisico

Onder kredietrisico wordt verstaan het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt. In de portefeuilleconstructie wordt een allocatie naar vastrentende waarden bepaald die aansluit bij het gekozen risicoprofiel. In de beleggingsrichtlijnen worden limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren. Door middel van de risicorapportage wordt het kredietrisico inzichtelijk gemaakt.

	31-12-2019		31-12-2018	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Europa excl Groot Brittannië	187.808	79,2	154.563	77,1
Groot Brittannië	16.943	7,2	28.963	14,4
Noord-Amerika	18.778	7,9	23.691	11,8
Azië exclusief Japan	1.590	0,7	152	0,1
Japan	1.016	0,4	768	0,4
Opkomende markten	26.177	11,0	15.905	7,9
Overig	-15.272	-6,4	-23.396	-11,7
	237.040	100,0	200.646	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
AAA	87.529	36,9	62.352	31,1
AA	42.824	18,1	15.829	7,9
A	96.802	40,8	131.632	65,6
BBB	16.744	7,1	8.550	4,3
< BBB	4.851	2,1	1.714	0,9
Overig	-11.710	-5,0	-19.431	-9,8
	<u>237.040</u>	<u>100,0</u>	<u>200.646</u>	<u>100,0</u>

Onder overig zijn - € 11.710 (2018: - € 19.431) aan waarden opgenomen welke betrekking hebben op geldmarktfondsen, banksaldi en derivatenposities die in de beleggingsfondsen zitten. Deze hebben geen rating.

Verplichtingenrisico

De pensioenverplichtingen kunnen in de tijd worden weergegeven door middel van een schatting van de toekomstige uitgaande kasstromen. Het verplichtingenrisico uit zich in:

- ┆ Toeslagresultaten, waarbij het gevoerde toeslagenbeleid afwijkt van de aannamen in de kasstroomprojectie.
- ┆ Loon- en prijsstijgingen c.q. de franchise-ontwikkeling wijken af van de verwachting.
- ┆ Actuariële resultaten, indien de actuariële aannamen en veronderstellingen niet overeenstemmen met de werkelijkheid. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan het periodiek aanpassen van de levensverwachting van de deelnemers (het langlevensrisico) of wijzigingen in invaliderings- en revalideringskansen.
- ┆ Premieresultaten, indien de premie niet gelijk is aan de marktwaarde van de kasstromen die voortvloeien uit de nieuwe pensioentoezeggingen. Dit betreft bijvoorbeeld verschillen tussen de "kostprijs" en de daadwerkelijk ontvangen bijdrage voor nieuwe pensioentoezeggingen.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognosetafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen. Het fonds monitort de toegepaste ervaringssterfte door middel van analyse van het resultaat op langlevensrisico over meerdere jaren. Daarnaast wordt periodiek de voor de fondspopulatie van toepassing zijnde inkomensklasse herijkt.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het fonds heeft dit risico volledig verzekerd.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het fonds heeft dit risico volledig verzekerd.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om toeslagen te geven op de pensioenrechten en -aanspraken. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

Het verzekeringstechnisch risico in het standaardmodel wordt berekend aan de hand van de handreiking van DNB.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij en als individuele belegging.

Dit betreft per 31 december 2019 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2019 respectievelijk ultimo 2018):

	31-12-2019	31-12-2018
Robeco Property Equities - IH EUR	10	10
Robeco Euro Credit Bond Fund	7	5
NN Duration Matching Fund (M) - I	-	6
NN Duration Matching Fund (L) - I	11	28
NN Duration Matching Fund (XL) - I	27	18
NT World Custom ESG Equity	29	24
NN (L) Liquid EUR - B Cap EUR	-	2
Credit Suisse Fund (Lux) Commodity Index Plus USD	3	4
Robeco Inst Emerging Markets Equities Fund	3	3
AEAM Dutch Mortgage Fund 2	7	-
Colchester-LCL MKT EUR UH I	3	-

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico vanwege de onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen etc. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur, o.a. aan de hand van de Service Level Agreements. Daarnaast beoordeelt het bestuur jaarlijks de ISAE 3402 type II verklaring van Achmea Pensioenservices N.V. en de ISAE 3402 rapporten van de vermogensbeheerder en fondsmanagers. Vanaf 2018 ontvangt het fonds ook een ISAE 3000 type 2 rapport van Achmea Pensioenservices N.V., dat toeziet op de IT service organisatie. Als de verklaringen daar aanleiding toe geven, stelt het bestuur hier aanvullende vragen over.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheer risico

Het fonds heeft gekozen voor passief beheer, tenzij er gegronde redenen zijn om een meerwaarde te verwachten van een actieve oplossing. Voor die delen van de portefeuille waarbij sprake is van actief beheer, wordt voor het aanvullend risico een buffer aangehouden in het standaardmodel (S10). Door het fonds is rekening gehouden met de tracking error voor zakelijke waarden. De hoogte van de buffer wordt hierbij afgeleid van de tracking error.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met bestuurders en commissieleden

Bestuurs-, commissie en leden van het Verantwoordingsorgaan (VO) die in dienst zijn van de aangesloten werkgevers ontvangen geen beloning vanuit het fonds. De werkgevers belasten geen kosten door aan het fonds voor de werktijd die deze leden aan het fonds besteden. Zij worden geacht hun lidmaatschap van het bestuur, de commissie dan wel het VO te combineren met hun functie bij de werkgever.

Voor bestuursleden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers, geldt dat ze naar keuze een vergoeding ontvangen voor gemaakte reis- en onkosten of een jaarlijkse vergoeding conform de Wettelijke regeling Onkostenvergoeding Vrijwilligerswerk. Voor commissie- en VO-leden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers geldt dat zij een vergoeding krijgen voor gemaakte reis- en onkosten. De leden van de visitatiecommissie ontvangen voor het uitvoeren van de visitatie een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Lopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een lopende uitbestedingsovereenkomst met Achmea Pensioenservices N.V. met als einddatum 31 december 2020. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 220.

Het fonds heeft een fiduciair beheerovereenkomst met NNIP voor onbepaalde tijd. De overeenkomst omvat zowel fiduciaire beheers- en adviesdiensten als het beheer van beleggingen. Het fonds kan met onmiddellijke ingang opzeggen. NNIP heeft een opzegtermijn van 6 maanden. De verplichting voor één jaar bedraagt € 235.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Voor het fonds is de Covid-19-uitbraak in het voorjaar van 2020 geen gebeurtenis die gerede twijfel kan doen ontstaan aan de mogelijkheid van het fonds om haar continuïteit te handhaven. Indien de situatie langer voortduurt kan het Coronavirus het bestuur voor grote uitdagingen plaatsen, waarbij het financieel crisisplan van het fonds echter wel in maatregelen voorziet om een situatie te voorkomen waarin het fonds zijn verplichtingen niet meer kan nakomen. Hoe de economie en de financiële markten zich verder gaan ontwikkelen is behoorlijk onzeker op dit moment. Echter geven de voorbereidingen, de werking van deze maatregelen tot nu toe en de goede financiële positie van het fonds ons vertrouwen voor de toekomst.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

8. Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

	2019	2018
Premiebijdragen van werkgever, werknemers	7.420	7.147
Individuele koopsom	13	-
	<u>7.433</u>	<u>7.147</u>

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 31,5% (2018: 31,5%) van de pensioengrondslag.

De kostendeekkende, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2019	2018
Kostendeekkende premie	8.754	7.875
Gedempte toetspremie	6.296	5.453
Feitelijke premie	7.433	7.147

De kostendeekkende premie wordt bepaald door met de definitieve gegevens de actuariële premie te bepalen op basis van:

- o RTS per 31 december 2018 en
- o het Vereist Vermogen per 31 december 2018.

We rapporteren ook de gedempte toetspremie. Deze wordt bepaald door met de definitieve gegevens de actuariële premie te bepalen op basis van:

- o het verwacht rendement en
- o het Vereist Vermogen van 30 september 2018

Het fonds heeft er namelijk als beleid voor gekozen om op deze grondslagen de feitelijk te betalen premie voor 2019 te bepalen.

De feitelijke geheven en ontvangen premie over 2019 bedraagt € 7.433 en is hoger dan de gedempte toetspremie.

De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2019	2018
Nominaal pensioeninkoop op marktwaaarde	7.011	6.396
Opslag voor uitvoeringskosten	684	462
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	1.059	1.017
	<u>8.754</u>	<u>7.875</u>

De samenstelling van de (gedempte) toetspremie is als volgt (x €1.000):

	2019	2018
Nominaal pensioeninkoop op marktwaarde	2.890	2.555
Opslag voor uitvoeringskosten	684	462
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	445	411
Bijdrage voorwaardelijke onderdelen	2.277	2.025
	<u>6.296</u>	<u>5.453</u>

9. Beleggingsresultaten

	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
2019				
Vastgoedbeleggingen	-	8.171	-110	8.061
Aandelen	2.439	25.721	-30	28.130
Vastrentende waarden	-	46.538	-48	46.490
Overige beleggingen	-2	891	-	889
Overige opbrengsten / lasten	644	-	-341	303
	<u>3.081</u>	<u>81.321</u>	<u>-529</u>	<u>83.873</u>
2018				
Vastgoedbeleggingen	-	-2.680	-103	-2.783
Aandelen	2.334	-12.150	-280	-10.096
Vastrentende waarden	-	7.679	-191	7.488
Overige beleggingen	-1	-2.263	-303	-2.567
Overige opbrengsten / lasten	501	745	-154	1.092
	<u>2.834</u>	<u>-8.669</u>	<u>-1.031</u>	<u>-6.866</u>

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor € 188 uit beheervergoedingen (2018: € 877).

De rechtstreeks door het fonds betaalde overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer € 220 (2018: € 64), advieskosten vermogensbeheer € 68 (2018: € 64) en overige kosten € 53 (2018: € 26).

Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 832 (2018: € 1.204)

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2019 € 411 (2018: € 345).

10. Pensioenuitkeringen

	2019	2018
Ouderdomspensioen	7.192	6.944
Partnerpensioen	1.230	1.140
Arbeidsongeschiktheidspensioen	6	18
Afkopen	8	46
	<u>8.436</u>	<u>8.148</u>

De indexatie van de uitkeringen per 1 januari 2019 zoals vastgesteld door het bestuur is 1,06% (2018: 0,47%).

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 484,09 (2018 € 474,11) per jaar overeenkomstig artikel 66 Pensioenwet.

11. Pensioenuitvoeringskosten

	2019	2018
Administratiekosten	590	340
Accountantskosten	85	66
Adviseurs- en controlekosten m.u.v. accountantskosten	221	256
Kosten toegewezen aan kosten vermogensbeheer*	-53	-34
Overige kosten	93	77
	<u>936</u>	<u>705</u>

* Dit betreft de controle van de beleggingen ten behoeve van de jaarrekening. Deze kosten zijn gerubriceerd onder kosten van vermogensbeheer en dus verwerkt onder beleggingsresultaten.

Specificatie van de accountantskosten begrepen in de controle- en advieskosten, betrekking hebbend op het betreffende boekjaar:

Honoraria onafhankelijke accountant (inclusief 21% BTW)

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2019			
Controle van het jaarrapport	68	-	68
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>68</u>	<u>-</u>	<u>68</u>
	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2018			
Controle van het jaarrapport	66	-	66
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>66</u>	<u>-</u>	<u>66</u>

Een eventueel verschil tussen deze tabellen en de tabel met pensioenuitvoeringskosten wordt veroorzaakt door overlopende posten uit het voorgaande boekjaar.

Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij het fonds zijn uitgevoerd door de externe accountant zoals bedoeld in artikel 1, lid 1 Wta (Wet toezicht accountantsorganisaties).

Alle werkzaamheden zijn zowel in 2019 als in 2018 uitgevoerd door PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2019 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2019 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2019 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst.

12. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

	2019	2018
Pensioenopbouw	6.818	6.220
Toeslagverlening	4.058	3.611
Rentetoevoeging	-746	-795
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-8.422	-8.120
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-59	-67
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	704	53
Wijziging marktrente	51.086	13.556
Wijziging actuariële uitgangspunten	-3.748	-3.130
Overige wijzigingen	-514	-1.671
	<u>49.177</u>	<u>9.657</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslagverlening op pensioenaanspraken en op pensioenuitkeringen is voorwaardelijk en vindt alleen plaats als de financiële middelen van het fonds dit toelaten. Het bestuur van het fonds beslist elk jaar of er een toeslag wordt verleend. Gestreefd wordt naar een toeslag op de pensioenaanspraken van actieve deelnemers die gelijk is aan de hoogste van:

- a) de ontwikkeling van de CAO-lonen bij de werkgever, of
- b) de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Voor ingegane pensioenen, de premievrije pensioenaanspraken van ex-deelnemers, pensioenaanspraken van deelnemers die premievrijstelling genieten wegens arbeidsongeschiktheid en aanspraken op bijzonder partnerpensioen van ex-partners en een eventueel eigen aanspraak op ouderdomspensioen van ex-partners wordt gestreefd naar een toeslag die gelijk is aan de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Indien in enig jaar de toegekende toeslag voor de actieven of de niet-actieven (in negatieve zin) afwijkt van de voor deze groepen gedefinieerde maatstaf dan wordt het verschil benoemd als toeslagachterstand. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald.

De voorwaardelijke toeslag wordt gefinancierd uit overrendementen gerealiseerd op de beleggingen van het fonds. De premie bevat geen opslag voor deze toeslag. Voor toekomstige toeslag wordt geen bestemmingsreserve gevormd.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten, pensioenaanspraken en pensioengrondslagen (van arbeidsongeschikten) worden aangepast. Onder het FTK zijn strengere voorwaarden gesteld aan het verhogen van de pensioenaanspraken. Toeslagverlening is alleen toegestaan indien dit toekomstbestendig is. Dat betekent onder meer dat het fonds alleen de pensioenen mag verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Een volledig toeslag kan pas worden verleend bij een bepaalde streefgrens (in 2019: een beleidsdekkingsgraad van 122,4%). Bij het vaststellen of in enig jaar de middelen toereikend zijn om een toeslag toe te kennen is de beleidsdekkingsgraad dus een belangrijke indicator. Er wordt echter ook gekeken naar toekomstige ontwikkelingen, die direct of indirect van invloed kunnen zijn op de (toekomstige) financiële positie van het fonds.

Per 1 januari 2020 zijn de pensioenrechten van actieve deelnemers met 1,70% en van ingegane en premievrije pensioenen met 0,90% verhoogd. Deze toeslag is in de voorziening pensioenverplichtingen ultimo 2019 verwerkt.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -/-0,235% (2018: -/-0,260%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2018.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de uitbetaling van pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

In de voorziening pensioenverplichtingen is een voorziening opgenomen ter dekking van toekomstige excassokosten. Een deel van deze voorziening valt vrij door het doen van uitkeringen in het boekjaar.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder toelichting 14 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de door DNB gepubliceerde actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De algemene sterftekansen die volgen uit Prognosetafel AG2018 worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Het fonds gebruikt hiervoor de ervaringssterfte gepubliceerd door Mercer (tabel: 2019 Hoog; 2018: 2016 Hoog). De aanpassing van de fondsspecifieke ervaringssterfte heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen van € 3.748.

Overige wijzigingen

	2019	2018
Resultaat op sterfte	344	1.172
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	56	496
Resultaat op mutaties	114	67
Resultaat op overige technische grondslagen	-	-51
	<u>514</u>	<u>1.684</u>

13. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2019	2018
Mutatie waarde herverzekeringspolissen	<u>-39</u>	<u>-30</u>

14. Saldo waardeoverdrachten

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-615	-148
Uitgaande waardeoverdrachten	16	68
	<u>-599</u>	<u>-80</u>

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfondsen of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

	2019	2018
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	722	114
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-18	-61
	<u>704</u>	<u>53</u>

	2019	2018
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	-107	34
- overgedragen pensioenverplichting	2	-7
	<u>-105</u>	<u>27</u>

15. Herverzekeringen

	2019	2018
Premies voor risicokapitaal	174	150
Premies voor kapitaalverzekering	253	242
Totaal premies	427	392
Periodieke uitkeringen	-48	-59
	<u>379</u>	<u>333</u>

Het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico zijn verzekerd bij Zwitserleven te Amstelveen. Het contract heeft een looptijd tot 31 december 2019. Het betreft een contract voor herverzekering van overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico, met winstdeling.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Volgens hoofdstuk 6 van de ABTN wordt jaarlijks, nadat de voorziening pensioenverplichtingen op voldoende peil is gebracht, het resultaat van het fonds ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve gebracht.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison heeft de jaarrekening 2019 vastgesteld in de vergadering van 16 juni 2020 en getekend op 23 juni 2020.

Oegstgeest, 23 juni 2020

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison
Het bestuur

H.N. van Gijn
voorzitter

F.W.M. Steeman
secretaris

E. Voskuilen
bestuurslid

E.C. Megchelse
bestuurslid

J.J. Splinter
bestuurslid

J. van Klaveren
bestuurslid

OVERIGE GEGEVENS

1 STATUTAIRE VERDELING VAN HET RESULTAAT

In de statuten van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. De wijze van verdeling van het resultaat is vastgelegd in de ABTN.

2 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Avery Dennison te Oegstgeest is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een Actuariële Verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Mercer (Nederland) B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Mercer (Nederland) B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 730 duizend. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 183 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- ┆ de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- ┆ de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- ┆ het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amstelveen, 23 juni 2020

Mevrouw drs. J.C.M. Hofmans AAG
Verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

3 CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

Verklaring over de jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2019 en van het saldo van baten en lasten over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison te Oegstgeest gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- ┆ de balans per 31 december 2019;
- ┆ de staat van baten en lasten over 2019; en
- ┆ de toelichting met de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Benadrukking van de onzekerheid in verband met de effecten van het coronavirus (Covid-19)

Wij wijzen op de toelichting in paragraaf verwacht en gepland voor 2020 van het verslag van het bestuur (uitbraak Covid-19 virus) en de belangrijke gebeurtenissen na balansdatum van de jaarrekening waarin het bestuur de mogelijke invloed en gevolgen van het coronavirus (Covid-19) alsmede de genomen en geplande maatregelen om met deze gebeurtenissen en omstandigheden om te gaan heeft beschreven. In deze toelichting is ook beschreven dat er nog steeds onzekerheden bestaan en dat het daarom op dit moment redelijkerwijs niet goed mogelijk is om de toekomstige effecten in te schatten. Ons oordeel is niet aangepast met betrekking tot de aangelegenheid.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarrapport andere informatie, die bestaat uit:

- ┆ het bestuursverslag; en
- ┆ de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- ┆ met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- ┆ alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag van het bestuur en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- ┆ het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- ┆ een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 23 juni 2020

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

drs. L.H.J. Oosterloo RA

BIJLAGEN

1 VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

	2019		2018	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Deelnemers				
Stand vorig boekjaar		426		407
Nieuwe toetredingen	59		75	
Revalidering	-		-2	
Ingang pensioen	-		-1	
Overlijden	-1		-	
Uit dienst tredingen	-47		-50	
Andere oorzaken	-		-3	
		11		19
Stand einde boekjaar		437		426
Gewezen deelnemers				
Stand vorig boekjaar		1.049		1.041
Ingang pensioen	-27		-19	
Revalidering	-		2	
Overlijden	-4		-6	
Uit dienst tredingen	46		50	
Waardeoverdrachten	-1		-3	
Afkopen	-3		-7	
Andere oorzaken	1		-9	
		12		8
Stand einde boekjaar		1.061		1.049
Pensioentrekkenden				
Stand vorig boekjaar		620		614
Ingang pensioen	27		20	
Overlijden	-22		-26	
Toekenning nabestaandenpensioen	23		21	
Afkoop	-4		-6	
Andere oorzaken	-		-3	
		24		6
Stand einde boekjaar		644		620
		2.142		2.095